

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönoton arviointi Kauniaisten alakouluissa

von Troil, Suvi

2014 Terveyden edistäminen

Laurea-ammattikorkeakoulu
Otaniemi

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönoton
arviointi Kauniaisten alakouluissa

Suvi von Troil
Terveystieteiden osasto
Ylempi ammattikorkeakoulu
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2014

Suvi von Troil

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönoton arviointi Kauniaisten alakouluissa

Vuosi 2014 Sivumäärä 55

Opinnäytetyö on osa Kauniaisten kaupungin Toimiva lapsi ja perhe-hanketta. Opinnäytetyössä tarkastellaan Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönottoa kahdessa alakoulussa kouluttajakoulutettavien näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on arvioida soveltuuko Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä sellaisenaan alakoulun käyttöön. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän tarkoituksena on ennaltaehkäistä lasten ongelmia ja lisätä lasten ja perheiden hyvinvointia. Käytännön tasolla työmenetelmä koostuu ammattilaisen ja perheen välillä käydystä yleisestä ja tarvittaessa kohdennetusta keskustelusta. Kohdennettu keskustelu käydään enemmän tukea tarvitsevien perheiden ja opettajan sekä oppilashuoltoryhmän jäsenen välillä. Kohdennetun keskustelun tavoitteena on laatia konkreettinen toimintasuunnitelma lapsen ja perheen tukemiseksi. Aihe on ajankohtainen, koska uusi oppilashuoltolaki astui voimaan 1.8.2014. Uudessa laissa korostuu ennaltaehkäisevän työn merkitys. Tämä edellyttää uusien ennaltaehkäisyyn keskittyvien työmenetelmien etsimistä.

Toimiva lapsi ja perhe -kouluttaja koulutus järjestettiin syyslukukauden 2013 ja kevätlukukauden 2104 aikana. Koulutettavia oli yhteensä 23 henkilöä. Näistä viisi henkilöä edusti alakouluja. Koulutuspäiviä oli 8, joista jokainen oli seitsemän tunnin mittainen. Koulutuksen aikana tutkija piti tutkimuspäiväkirjaa käyttäen osallistuvaa havainnointia tutkimusmenetelmänä. Tutkimukseen osallistuvien alakoulujen edustajat kokoontuivat kahteen kokoukseen, joista ensimmäinen toteutui tammikuussa ja toinen toukokuussa. Nämä kokoukset videoitiin ja niistä tehtiin sisällönanalyysi.

Kouluttajakoulutettavat kokivat, että Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttö tuo lisää tietoa lapsesta ja perheestä. Työmenetelmän avulla oppilaan oppimispolku esikoulusta alakouluun selkiytyi, mitä pidettiin positiivisena. Kouluttajakoulutettavat kokivat työmenetelmään kuuluvat lomakkeet vaikeaselkoisiksi ja liian strukturoiduiksi. Työmenetelmän käyttöön resursoitu aika ja siitä annettava korvaus huolestuttivat kouluttajakoulutettavia. Työmenetelmän käyttöönottoon negatiivisesti vaikuttavia asioita olivat muun muassa ajanpuute, kirjallisten töiden lisääntyminen, koettu uhka omalle työskentelytavalle ja oman toimenkuvan laajentuminen alalle, jota ei koettu itselle kuuluvaksi. Huomionarvoista on, että kouluttajakoulutettavat kokivat tärkeäksi sen mielensisäisen prosessin, joka tapahtui työmenetelmäkoulutuksen aikana. Prosessi koettiin tärkeäksi työmenetelmän sisäistämisen kannalta. Esimiesten tukea työmenetelmän käyttöönotolle toivottiin.

Hyvä jatkotutkimuskohde olisi tutkia Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän soveltumista koulun arkeen. Miten laajasti opettajat ja oppilashuoltoryhmä käyttävät menetelmää? Miten työntekijät kokevat menetelmän sitä käytettyään? Toisaalta myös käyttöönottoprosessi alakouluille on mielenkiintoinen jatkotutkimusehdotus. Eri työmenetelmien käyttöönottoprosessit ovat työläitä ja vaativat tarkkaa kustannusarviota ja resurssien varaamista. Tutkija suosittelee opinnäytetyön tulosten pohjalta uuden työmenetelmän käyttöönoton harkinta vaiheessa työntekijöiden mukaan ottamista, jotta saadaan tarkempaa tietoa jo olemassa olevasta toimintakulttuurista.

Avainsanat: Ennaltaehkäisevä perheinterventio, käyttöönotto, alakoulu

Suvi von Troil

The evaluation of the implementation of the Toimiva lapsi ja perhe -preventive family intervention in primary schools in the city of Kauniainen

Year	2014	Pages	55
------	------	-------	----

My study is a part of Toimiva lapsi ja perhe (functional, preventive family intervention) project conducted by the city of Kauniainen. The purpose of this thesis is to examine the process of implementing the Toimiva lapsi ja perhe method to the use of two primary schools from the perspective of instructor trainees. The aim of this study is to evaluate the suitability of the "Toimiva lapsi ja perhe"- method in primary school use. The subject is of current interest as the law concerning student welfare in Finland was renewed in August 2014. The renewed law emphasizes the importance of preventative work and requires the development of new preventive methods.

Toimiva lapsi ja perhe -method instructor training was held from September 2013 to May 2014. The instructor trainees were a total of 23 people. Five of them represented primary schools. The training days were a total of eight, each lasting for seven hours. During the training the researcher kept a study diary using participatory observation as the research method. In addition, the representatives of primary schools gathered for two meetings. The first of which took place in January and the second in May. These meetings were videotaped and analyzed using content analysis.

The instructor trainees felt that using the Toimiva lapsi ja perhe -method brought more structured information about the child and the family. The method also clarified and gave structure to the children's learning path from pre-school to primary school which was perceived as a positive outcome. Written forms included in the method were considered difficult to understand and too structured. The resources and no monetary compensation for using the method worried the instructor trainees. Other factors that were seen to have a negative impact on the implementation of the method were lack of time, the increase of written assignments, the perceived threat to one's own working method and the broadening of the job description to unfamiliar fields. It is noteworthy that the instructor trainees gave importance to the process that took place in their own minds during the method training. This process was seen as an important factor in implementing the method on a personal level. At the beginning of the training the instructor trainees felt that they did not receive support from their superiors.

A meaningful further study subject could be the adaption of Toimiva lapsi ja perhe method to everyday school life. How are teachers and the pupils' service group using the method? How do employees feel about using the method? On the other hand the implementation process of a new working method in primary schools is also an interesting subject for further study. The processes of implementing different working methods are laborious and require accurate cost estimates, and the allocation of resources. Based on the findings of this thesis the researcher recommends that employees are involved already when considering the implementation of a new working method to obtain more detailed information from the existing operating culture.

Keywords: Preventive family intervention, implementation, school

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	7
3	Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä Kauniaisten kaupungissa.....	8
	3.1 Työmenetelmien käyttöönottoprosessista	9
	3.2 Kokemuksia alakouluille tehdyistä työmenetelmien käyttöönotoista	11
4	Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmähanke	12
	4.1 Yleistä perheinterventioista.....	13
	4.2 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän teoreettinen tausta	15
	4.3 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä käytännön työssä	16
5	Alakoululainen ja alakoulun moniammatilliset toimijat	19
	5.1 Koulun arjessa toimivat	19
	5.2 Oppilashuoltotyössä olevat toimijat	20
6	Tutkimusmenetelmät	22
7	Aineiston keruu ja analyysi.....	25
	7.1 Aineiston keruu	25
	7.2 Analyysimenetelmät	26
	7.3 Havainnoinnin toteutus	27
	7.4 Tiedonantajien kuvaus	27
	7.5 Aineiston analysointi.....	28
8	Tulokset.....	32
	8.1 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönotkokemukset.	32
	8.2 Toimiva lapsi ja perhe- menetelmän käyttöönottoon liittyviä tekijöitä	34
	8.3 Alakoulujen sovellukseen vaikuttavia tekijöitä	36
	8.4 Kouluttajakoulutettavien kokemuksia Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän koulutusprosessista	38
9	Tulosten tarkastelu	39
10	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	43
	10.1 Luotettavuus	43
	10.2 Tutkimuksen eettisyys.....	46
11	Kehittämisehdotuksia ja johtopäätökset	49
12	Lähteet.....	51
13	Liitteet.....	55

1 Johdanto

Useat lapset kohtaavat vaikeita ongelmia ja vaikeuksia elämässään. Monissa perheissä on henkistä tai fyysistä väkivaltaa, heitteille jättöä, sairautta ja pelkoa. Uutisissa on hätkähdyttäviä otsikoita surmatuista tai pahoinpidellyistä lapsista tai lasten käyttämisestä välineenä aikuisten riidoissa. Koulusurmat ja niiden uhka kertovat omaa karua kieltään julkisuudessa.

Avio- ja avoerot työllistävät lastensuojelua, perheneuvoloita ja lastenpsykiatria. Avio- ja avoerojen määrä on pysynyt Suomessa suurena jo pitkään. Vuosittain noin 30 000 lasta kokee vanhempiensa eron. Monissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että jopa suuri osa psyykkisistä oireista, joita lapsilla voidaan vanhempien eron jälkeen todeta, on seurausta eroa edeltäneestä vaikeasta parisuhteesta. Olennaista lapsen selviämislle on vanhempien välinen suhde eron jälkeen. Parisuhteen vaikeuksiin tulisikin hakea apua. Vanhemmille pitää tarjota tukea jo siinä vaiheessa, kun ero alkaa näyttää ratkaisulta tilanteeseen. (Kupiainen 2012.)

Ennalta ehkäisevän työn merkitystä korostetaan tänä päivänä. Lasten kohdalla luontevin paikka lapsen hyvinvoinnin varmistamiseksi ja ongelmien ennalta ehkäisemiseksi ovat koulut. Lähes kaikki alakouluikäiset lapset käyvät Suomessa koulua. Koulu on kodin ohella tärkeä osa lapsen elämää. Opettajien rooli korostuu ennalta ehkäisevässä työssä, koska he ovat niitä aikuisia, jotka tapaavat lapsia päivittäin. Opettajilla on mahdollisuus havaita pienetkin muutokset lapsen käyttäytymisessä. Lisäksi lapsen pahoinvointi heijastuu usein myös koulutyöhön ja yleiseen jaksamiseen.

Lapsen hyvinvoinnille on olennaista myös, että yhteistyö kodin ja koulun välillä on mahdollisimman avointa ja luottamuksellista. Tätä kautta lapselle rakentuu hyvä turvaverkko, johon hänen on tarvittaessa helppo nojautua. Koulun arki on kuitenkin usein kiireistä, ja opettajien työkuva laajenevat ja monimuotoistuvat. Opettajille pyritään löytämään työmenetelmiä, jotka helpottaisivat ennalta ehkäisevää työtä unohtamatta kuitenkaan opetustyön perustehtävää: Opettamista. Oppilashuoltoryhmät kouluissa ovat lapsen hyvinvointia turvaamassa.

Uusi oppilashuoltolaki astui voimaan 1.8.2014. Ennalta ehkäisevän työn merkitys korostuu uudessa oppilashuoltolaissa (Oppilashuoltolaki 2104). Se edellyttää myös uusien ennalta ehkäisyyn keskittyvien työmenetelmien etsimistä. Mäntysaari (1999) määrittelee työmenetelmän toistettavaksi vakiintuneeksi työtavaksi, joka voidaan siirtää työntekijöiden ja työyhteisöjen sisällä ja välillä. Kuraattoreilla ja psykologeilla tulee olla riittävästi aikaresursointia uuden oppilashuoltolain toteutukseen. Oppilaan pitää tarvit-

taessa saada vastaanottoaika kuraattorille tai psykologille seitsemän päivän kuluessa koetusta tarpeesta (Oppilashuoltolaki 2014.) Tämä nopeuttaa lapsen pääsyä oppilashuoltoryhmän palveluiden piiriin ja mahdollisen avun järjestämistä.

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmähanke on toiminut vuodesta 2001. Hanke on kehittänyt, tutkinut ja juurruttanut lasten ongelmia ehkäiseviä ja hyvinvointia edistäviä työmenetelmiä. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä on ennaltaehkäisevä perheinterventio. Käytännön tasolla työmenetelmä koostuu ammattilaisen ja perheen välillä käydystä yleisestä ja tarvittaessa kohdennetusta keskustelusta. Kohdennettu keskustelu käydään enemmän tukea tarvitsevien perheiden ja opettajan sekä oppilashuoltoryhmän jäsenen välillä. Kohdennetun keskustelun tavoitteena on laatia konkreettinen toimintasuunnitelma lapsen ja perheen tukemiseksi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.) Tässä opinnäytetyössä arvioidaan miten Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä soveltuu Kauniaisten alakoulujen tarpeisiin käyttöönotto vaiheessa.

2 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on arvioida Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönottoa Kauniaisten alakouluilla. Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää millaista tietoa Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä tuo koulun arkeen ja millä tavoin, jos tuo. Tutkimuksessa selvitetään myös Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä koulutuksessa mukana olevien kouluttajakoulutettavien mielipiteitä koulutusprosessista.

Tutkimuksen tavoitteena on arvioida, voidaanko Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä sellaisenaan ottaa alakoulun käyttöön, vai sovelletaanko menetelmää koulumaailmaan paremmin istuvaksi. Tutkimuksen tarkoituksena on yhdessä tutkittavien kanssa soveltaa työmenetelmää siten, että se soveltuisi mahdollisimman hyvin koulun moniammatilliseen käyttöön.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista tietoa Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä toi alakouluihin?
2. Mitkä tekijät vaikuttavat Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönottoon alakouluilla?
3. Miten Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää sovelletaan Kauniaisten alakouluilla?

4. Miten kouluttajakoulutukseen osallistuneet alakoulujen työntekijät kokivat koulutusprosessin?

3 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä Kauniaisten kaupungissa

Opinnäytetyö on osa Kauniaisten kaupungin Toimiva lapsi ja perhe hanketta. Hankkeen tarkoitus on Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönotolla tavoitella entistä parempaa yhteistyötä perheen ja erityisesti lapsen hyväksi. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän avulla tavoitellaan yhteistä "kieltä", strukturoitua toimintamallia, joka on kaupungin sisällä laajalle levitetty. Perinteisesti aikuisten hakiessa apua itselleen ei palvelun tarjoaja rutiininomaisesti huomioi perheessä mahdollisesti olevaa lasta. Tämä kuitenkin voi paljonkin painaa aikuisen mieltä, mutta hän ei ehkä itse tulisi ottaneeksi puhetta lapsen asiaa, koska asioi aikuisten palveluissa. (M. Ahlström, henkilökohtainen tiedonanto 17.10.2013.)

Kauniainen on yksi pääkaupunkiseudun neljästä kaupungista. Kauniainen sijaitsee 15 kilometriä Helsingistä länteen naapurikaupunkinsa Espoon keskellä. Kauniainen on perinteisesti ollut ja on yhä pysynyt huvila- ja puutarhakaupunkina. Kauniainen on kaksikielinen kaupunki. Kaupungin asukkaista äidinkieltään 58% on suomenkielisiä ja 38% ruotsinkielisiä. Kauniaisten kaupungin asukkaista 4% puhuu muuta kieltä, kuin suomea tai ruotsia, äidinkielenään. Vuoden 2012 tilaston mukaan kaupungissa oli 9030 asukasta. Alakouluja Kauniaisten kaupungissa on kaksi: Suomenkielinen Mäntymäen alakoulu, jossa vuonna 2012 oppilaita oli 368 sekä ruotsinkielinen Granhult -alakoulu, jossa vuonna 2012 opiskelijoita oli 396.(Kauniainen 2014.)

Kauniaisten kaupungin koulut kuuluvat kaupungin organisaatiossa sivistystoimen alaisuuteen. Kauniaisten sivistystoimen tavoitteena on kehittää Kauniaista viihtyisänä, turvallisena, kaksikielisenä sekä monikulttuurisena kaupunkina. Kauniaisten alakoulut kuuluvat eri tulosyksiköihin sivistystoimen sisällä. Mäntymäen alakoulu kuuluu suomenkieliseen koulutoimeen ja Granhult- alakoulu ruotsinkieliseen koulutoimeen. (Kauniainen 2014.) Osittain tästä johtuen myös koulujen toimintakulttuurit kuten esimerkiksi alakoulujen tapa käsitellä Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää eroavat hiukan toisistaan. (Liitteet 1 ja 2, omat lomakeversiot)

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä sopii Kauniaisten hyvinvointisuunnitelmaan (Kauniaisten kaupunki 2014). Kauniaisissa on tehty aikuisille, nuorille sekä lapsille suunnattu osallisuuskysely toukokuussa 2010. Kuntalaiset ovat itse tuottaneet konkreettisia kehitysajatuksia asioista, jotka toimivat ja joissa olisi vielä parannettavaa. Osallisuusselvitys avaa reaaliaikaisen ikkunan TEJO- työryhmälle (kaupungin alainen Terveysten ja hy-

vinvoinnin johtoryhmä), päättäjille ja virkamiehille. Osallisuuskyselyssä tuli ilmi aikuisten toive ja tahto siitä, että lapset ja nuoret nähdään vastuullisina toimijoina (Kauniaisten kaupunki 2012).

Kauniaisten kaupunki tilasi Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta päihde- ja mielenterveyden auditoinnin vuonna 2011. Siinä huomattiin, että aikuisten palveluissa voitaisiin ottaa huomioon lapsi paremmin ja lasten parissa työskentelevät sekä ehkä perheen mukaan ottamista arastelevat, erityisesti verkostotyypisessä työskentelyssä. Kauniainen on tähän tarpeeseen ottanut Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta käyttöön Toimiva lapsi ja perhe - kouluttaja koulutuksen tavoitteenaan 2014 -2015 aikana menetelmän sisäistämisen osaksi kaupungin ennalta ehkäisevää työtä. Toimiva lapsi ja perhe - työmenetelmää käytetään Kauniaisissa lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn. (M. Ahlström, henkilökohtainen tiedonanto 17.10.2013.)

3.1 Työmenetelmien käyttöönottoprosessista

Implementaatio tarkoittaa toimeenpanoa, toteutusta ja käyttöönottoa (Johansson 2009, 21). Se tarkoittaa sellaisten erityisten toimenpiteiden yhdistämistä, joiden tarkoitus on saada uusi menetelmä tai ohjelma tunnetuilla menetelmillä toteutumaan tavalliseen toimintaan (Guldbrandsson 2007, 9). Uuden menetelmän käyttöönotossa on huomioitava se, että kohderyhmä, joka tulee menetelmää käyttämään, on kuullut menetelmästä ennen käyttöönottoa. Uusien menetelmien käyttöönottoon on varattava myös resursseja. Menetelmän sisällyttäminen toimintaan on prosessi, ei tapahtuma. Prosessi etenee ajatuksesta, että kyseessä olevaa menetelmää voisi käyttää omassa työyhteisössä. Työmenetelmälle löytyy luonnollinen tarve. Ideaa mietitään yhdessä ja tehdään tarvekartoitus. Tämän jälkeen tehdään päätös, joka tulee toteuttaa organisaatiossa oikealla tasolla, jotta menetelmän käyttöönotto todella muuttaisi toimintaa. Käyttöönotto prosessi vaatii suunnittelua ja järjestelemistä. Pitää järjestää esimerkiksi mahdollisuus työmenetelmän koulutukseen, valita kouluttaja ja paikka koulutukselle. Tämä vaihe tarvitsee myös huolellista resursointia. Seuraava vaihe on käyttöönotto. Jotta haluttu muutos tapahtuisi, on tiedon ja taidon lisääminen työntekijöillä ja pyrkiä vaikuttamaan olemassa oleviin toimintakulttuureihin. Tarvitaan koulutusta, käytännön harjoitusta ja aikaa menetelmän sisäistämiseen. Pikkuhiljaa menetelmä tulee osaksi arkipäivää, ja sitä pidetään itsestään selvyutenä. (Guldbrandsson 2007,16.)

Toimiva lapsi ja perhe koulutukseen Kauniaisten kaupunki oli järjestänyt kouluttajille koulutuksen ja pätevän kouluttajan. Koulutukselle oli varattu 8 päivää syyskuun 2013 ja toukokuun 2014 välisenä aikana. Koulutuksen aikana käytiin lävitse paljon teoriapohjaa

sekä tehtiin käytännön harjoituksia. Koulutukseen kuului myös tehdä kaksi haastattelua kohderyhmään kuuluville perheille. Haastattelujen kokemukset purettiin kouluttaja ryhmissä. Kouluttajakoulutettavat suunnittelivat ja toteuttivat myös kaksi päiväisen työmenetelmäkoulutuksen valikoidulle työntekijäryhmälle kevään aikana. Alakouluilla ensimmäiseksi päädyttiin kouluttamaan tulevien ensiluokkalaisten opettajat sekä oppilashuoltoryhmän jäsenet. Näistä koulutuksista saadut kokemukset jaettiin yhdessä kouluttajakoulutuksen aikana.

Tarve Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä tyyppiseen koulutukseen oli todettu aiemmin, kun Kauniaisten kaupunki tilasi THL:ltä päihde- ja mielenterveystyön auditoinnin vuonna 2011. Auditoinnissa selvisi, että aikuisten palveluissa pitäisi paremmin ottaa huomioon lapsi ja lasten parissa työskentelevät sekä ehkä perheen mukaan ottamista arastelevat, erityisesti verkostotyyppisessä työskentelyssä (Ahlström 2013). Kauniainen on tähän tarpeeseen ottanut käyttöön Toimiva lapsi ja perhe -kouluttajakoulutuksen THL:ltä tavoitteenaan 2014 -2015 aikana menetelmän sisäistäminen osaksi kaupungin ennaltaehkäisevää työtä. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän koetaan kuuluvan Kauniaisissa lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja syrjäytymisen ennalta ehkäisyyn.

Vaikka kyseessä olisi tunnettu ja laajasti tutkittu menetelmä, on käyttöönotto pitkä prosessi. Vaaditaan aikaa, ennen kuin menetelmän käytöstä tulee rutiininomainen tapa toimia. Vaikka tutkittua tietoa eri menetelmistä on paljon, niin tutkimuksia menetelmien käyttöönotto prosesseista ja sisällyttämisestä käytäntöön on vähän. Voidaan sanoa että puuttuu näyttöön perustuvien menetelmien tutkimuksia käyttöönoton toteuttamisesta. (Guldbrandsson, K.2005,5.)

Muutamia tutkimuksia käyttöönotosta kuitenkin löytyy. Suomessa on tutkittu perhekeskeisen työskentelyn merkitystä psykiatrisessa preventiossa, työn haasteita ja siihen liittyvää työnohjausta sekä koulutusta (Laiho & Romo 2002) Toimiva lapsi ja perhe -työhanke on tehnyt tutkimusta perheen jäsenten kokemuksista preventiivisiin eli ennaltaehkäiseviin interventioihin osallistumisesta sekä koulutettujen työntekijöiden kokemuksista uusien työmenetelmien käytöstä. Tutkimuksessa käy ilmi, että työkäytännöt olivat muuttuneet paljon (35%) ja jonkin verran (65%) vastaajista menetelmän koulutuksen jälkeen. (Solantaus & Toikka 2006.)

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönottoa kouluttajakoulutettavien näkökulmasta. Toimiva lapsi ja perhe-kouluttajakoulutus järjestettiin syyslukukauden 2013 ja kevtlulukukauden 2104 aikana. Koulutettavia oli yh-

teensä 23 henkilöä ja näistä viisi edustivat alakouluja. Jokainen koulutuspäivä oli seitsemän tunnin mittainen.

3.2 Kokemuksia alakouluille tehdyistä työmenetelmien käyttöönotoista

Muita alakoulujen työmenetelmän käyttöönottotutkimuksista voidaan nostaa esille kaksi. Depressio- ja KiVa -kouluohjelma ovat alakouluille suunnattuja työmenetelmiä, joilla on samantyyppinen koulutus- ja käyttöönottoprosessi kuin Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmällä. "Depressiokoulu -työmenetelmä" ryhmäohjaajakoulutuksen saaneet työntekijät olivat tyytyväisiä menetelmään ja kokivat saaneensa itselleen lisää työvälineitä. He olivat pystyneet hyödyntämään oppimaansa työssään. Arviointiselvityksessä tuli ilmi, että menetelmä mahdollisti strukturoidun ja johdonmukaisen työskentelyn asiakkaiden kanssa. (Niemi 2007,10-11.)

KiVa- kouluohjelmaa toteutettiin käyttöönoton jälkeen suurimmassa osassa kouluja joko sellaisenaan tai sovellettuna versiona. Sainion mukaan ohjelman soveltaminen koulun toimintakulttuuriin sopivaksi on luonnollista ja tarpeellistakin. Niissä kouluissa, joissa menetelmäkoulutuksen jälkeen ei ollut otettu KiVa- kouluohjelmaa käyttöön, pääasiallisin syy oli jo olemassa olevien käytäntöjen toteuttaminen. (Sainio 2014,3,34.)

KiVa- kouluraportin mukaan menetelmän juurruttamista vaikeutti resurssipula sekä osaamisen katoaminen, muun muassa opettajien vaihtuvuuden vuoksi. Kiire ja lisääntyneet työtehtävät vaikeuttivat myös opettajien motivoitumista työmenetelmän käyttöön. Raportissa tuli myös esille lähiesimiehen, eli kouluissa rehtorin, merkitys sekä koulutason koordinoinnin tärkeys työmenetelmän ylläpidossa. Niissä kouluissa, joissa rehtori ei ollut selkeästi edellyttänyt oppituntien pitoa tai määrännyt ketään KiVa-tiimiin, oli työmenetelmän käyttö vähentynyt. (Sainio 2014,29). Lähiesimiehen tehtävä onkin varmistaa hyvät toimintaedellytykset työnteolle sekä kehittää hoitotyötä yhdessä henkilöstön kanssa. Esimiehen tulee myös seurata alan kansallista ja kansainvälistä kehitystä ja hyödyntää tietoa johtamisessa. (Perälä 1997,44.)

KiVa- kouluohjelmaa pidettiin kouluissa hyvänä ja koettiin, että laajalle levinneen, tutkimustietoon perustuvan lasten ja nuorten hyvinvointiin tähtäävän ohjelman toteuttaminen tulisi pysyä laadukkaana, mutta muuntumiskykyisenä, jotta se pystyisi vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin (Sainio 2014,10).

4 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmähanke

Lapsen riski sairastua psyykkisesti on monta kertaa suurempi niissä perheissä, joissa jompikumpi vanhemmista on sairastunut tai sairastaa vakavaa depressiota. Vanhempien psyykkisten häiriöiden vaikutus lapseen näkyy sen kautta, miten häiriö vaikuttaa vanhemman vanhemmuuteen. Perheintervention tarkoituksena on ehkäistä lapsen sairastuminen. (Solantaus & Beardslee 1996,1647.)

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä on yksi tällainen keino. Sen pääperiaatteena on olla mukana tukemassa lapsen hyvää kehitystä ja siten ehkäistä yli sukupolvien siirtyviä ongelmia. Työmenetelmää käytetään tilanteissa, joissa vanhemmuuden voimavarat ovat vähissä, esimerkiksi vanhemman vakava fyysinen sairaus, mielenterveys- tai päihdeongelma, vankeus tai lapsen käyttäytymiseen tai tunne-elämään liittyvät vaikeudet.

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän tarkoitus on nostaa lapsi keskiöön. Siinä tuetaan vanhempaa ymmärtämään lapsen kanta ja ottamaan lapsen hyvinvointi huomioon. Lapsi puheeksi keskustelulla kartoitetaan lapsen vahvuuksia ja haavoittuvuuksia ja pyritään löytämään konkreettisia apukeinoja lapsen hyvinvoinnin tueksi perheen kriisivaiheessa tai mieluiten jo ennen kriisin puhkeamista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Toimiva lapsi ja perhe työmenetelmässä rakennetaan yhteistyössä eri organisaatioiden kanssa lasten hyvinvointia tukevia ja ongelmia ehkäiseviä palvelurakenteita. Yhdessä valtakunnallisen kouluttaja- ja toimijaverkoston kanssa kehitetään ja juurrutetaan lapsikeskeinen työ kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalveluihin, kasvat- ja sivistystoimiin, työvoimahallintoon sekä rikosseuraamustyöhön. Työ tapahtuu konsultoimalla organisaatioiden strategiatyötä, hallinto- ja vastuujärjestelmää, toteuttamalla menetelmäkoulutuksia ja tukemalla väestön tiedottamista. Kehittämisohjelmia arvioidaan tutkimuksellisin menetelmin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmähanke on toiminut vuodesta 2001. Menetelmä on kehittänyt, tutkinut ja juurruttanut lasten ongelmia ehkäiseviä ja hyvinvointia edistäviä menetelmiä. Menetelmähankkeen työ alkoi aikuisten mielenterveyspalveluista ja on sittemmin laajentunut somaattiseen terveydenhuoltoon, lastensuojeluun ja niin edelleen. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää on tuotu ja koulutettu tuhansille työntekijöille. Menetelmää kouluttaa yli sata kouluttajaa eri puolilla maata. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

4.1 Yleistä perheinterventioista

Kansalaisyhteiskunnilla ympäri Eurooppaa on edessään vaikeita aikoja. Lasten ja perheiden paineet ovat kasvava ongelma. Tarve tehokkaaseen ja tieteellisesti todistettuihin toimenpiteisiin ja ennalta ehkäisyyn on nyt tärkeää. Perheen tukeminen ennalta ehkäisevässä mielessä käyttäen perheinterventioita tuo työhön työkaluja (Dolan 2012).

Interventiolla tarkoitetaan hoito- tai ennalta ehkäisyn toimia suhteessa kohteeseen. Sosiaali- ja terveysalalla perheinterventiona voidaan pitää ammatillisen työntekijän suorittamaa tavoitteellista interventiota. Perheinterventiot eivät ole perheterapiaa, mutta niissä on mukana hoidollisia ja terapeuttisia elementtejä. Perheinterventiossa arvostetaan perheen ihmissuhteiden ymmärtämistä, mutta vältetään tulkintoja muutosten aikaansaamiseksi. Perheinterventioiden toteutus ei vaadi erityisiä perheterapeutin taitoja tai koulutusta. Työntekijällä tulee kuitenkin olla kokemusta ja kykyä käsitellä perheen vaikeuksia sekä emotionaalisia reaktioita. (Johansson 2009,14-15.) Niemelän väitöskirjan mukaan strukturoitu perheinterventio vanhemman sairastaessa syöpää oli tärkeää ja sillä oli positiivinen vaikutus perheeseen. Interventio lisäsi huomiota muiden perheenjäsenten reaktioihin ja tunteisiin (Niemelä 2012,65).

Yhdysvalloissa Bostonin lastenpsykiatrisessa hoitoyksikössä professori Beardslee työryhmineen on tutkinut lasten kokemuksia ja pärjäävyyttä sellaisissa perheissä, joissa vanhemmilla on affekti- tai muu psyykinen häiriö. Työryhmissä kiinnostuttiin erityisesti lasta suojaavista tekijöistä. Tämä innosti kehittämään preventiivisen ja opastavan perheintervention koko perheelle (Beardslee & Gladstone 2001,49.)

Itseymmärrys on perheinterventiossa keskeinen käsite. Itseymmärrys on prosessi, jolla ihminen yhdistää ulkoisen tapahtuman omaan sisäiseen kokemukseensa ja omiin tunteisiinsa. Interventio perustuu pärjäävyyden tukemiseen. Perheenjäseniä autetaan saamaan ote omaan elämään, hallitsemaan sitä vaikeuksineen päivineen. Affektihäiriöistä kärsivää vanhempaa kunnioitetaan vanhempana läpi koko intervention. Interventiossa pyritään vapauttamaan depressiivinen vanhempi syyllisyydestä, joka kohdistuu sairaudesta tai sen vaikutuksesta vanhemmuuteen. Interventiota voidaan luonnehtia psykologis-opetukselliseksi, joka perustuu pikemminkin kansanterveydelliseen ehkäisymalliin kuin johonkin tiettyyn terapiakoulukuntaan. (Solantaus & Beardslee 1996,1647.)

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä perheeseen kuuluu Lapset puheeksi -työmalli. Se on lastenpsykiatri, tutkimusprofessori Solantauksen vuonna 2005 kehittämä lyhyt preventiivinen psykoedukatiivinen eli ennalta ehkäisevä interventio. Tämä työmenetelmä pohjautuu kokemukseen työskentelystä sekä perheiden että vertaisryhmien pa-

rissa. Se pohjautuu myös professori William Beardsleen kehittämiin ajatuksiin työskentelystä perheiden kanssa sekä hänen kehittämäänsä perheinterventioon sekä alan tutkimukseen. Lapset puheeksi työmenetelmän tarkoituksena on tukea vanhemmuutta ja lasten kehitystä, arvioida lapsen ja perheen tarvetta muiden palveluiden tukeen kuin myös lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta sekä saattaa lapsi tarvittaessa lisäpalveluiden äärelle ja mahdollisen avun pariin. (Johansson 2009,39-40.)

Punamäen ym. tutkimuksen mukaan perheintervention merkitys on positiivinen. Tutkimuksessa käy ilmi, että interventio toi muutoksia lasten tunnekokemuksiin ja lievitti masennusoireita. Lyhyistä ennaltaehkäisevistä perheinterventioista, joilla voidaan parantaa kognitiivisten prosessien korkean riskin perheiden rutiinia, on aikuisten psykiatriassa todettu olleen hyödyllisiä. (Punamäki, Paavonen, Toikka & Solantaus 2012.)

Perheinterventioiden oikeutuksen tarkastelu vaatii huomion kiinnittämistä erityisesti perheen autonomian ja itsemääräämisoikeuden, lapsen edun ja yhteiskunnallisen hyödyn periaatteisiin sekä lapsen, perheen ja yhteiskunnan kiinnostuksen monitahoisiin suhteisiin. Perheisiin kohdistuvien interventioiden etiikkaa on hahmotettu lähinnä interventioiden toteutustavasta lähtien ja huomio on kohdistettu erityisesti viranomaisen ja vanhempien välisen suhteen ominaisuuksiin. (Hämäläinen 2011,47.)

Useissa länsimaissa omaksutun laajan lastensuojelunäkemyksen mukaan täytyy kehittää myös niitä hyvinvointipalveluja, joilla ehkäistään ja lievitetään perheiden psykososiaalisia ongelmia. Esimerkiksi vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien hoitamatta jättäminen heikentää lapsen perusturvallisuutta. Periaatteessa lapsiperheiden hyvinvointipalvelujärjestelmä kokonaisuudessaan toteuttaa lastensuojelullista tehtävää. Julkisen ja yksityisenelämänpiirin rajan ei tulisi olla jyrkkä, jolloin perheinterventiot kuuluisivat luontevasti yhteiskunnan toimintatapaan eikä niiden oikeutusta kyseenalaistettaisi. (Hämäläinen, 2011,50.)

Reidin ym. tutkimuksen mukaan ennalta ehkäisevä interventio tulee tehdä tarpeeksi ajoissa. Tutkimuksessa tutkittiin esikoulussa anti-sosiaalisille lapsille tehtävää interventiota. Tutkimuksessa todettiin, että koko lapsiryhmää ei kannata tutkia syvällisen intervention kautta. Se veisi paljon aikaa ja resursseja. Tämän vuoksi on hyvä tehdä laajempi, yleisesti kartoittava interventio, joka toimii seulana ja tuo esille ne, jotka tarvitsevat syvällisempää interventiota. Palveluita tarvitsevat ohjataan palveluiden piiriin. Ongelmien on todettu kasaantuvan ja pahentuvan, jos lapsi ei saa tarpeeksi ajoissa apua. Tämän vuoksi ennalta ehkäisy on kannattavaa. (Reid, Eddy, Fetrow & Stoolmiller 1999,485.)

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmässä alakouluilla ennalta ehkäisevän kaikkia oppilaita koskevan kartoittavan intervention suorittaa alakoulun opettaja. Reidin ym. tutkimuksen mukaan esikouluopettajat saivat tietoa lapsen käytöksestä ja mahdollisista haasteista ensimmäisen yleisen intervention kautta. Esikouluopettajat saivat myös paremman käsityksen lapsen sosiaalisesta sopeutumiskyvystä sekä oppivalmiuksista. (Reid ym. 1999,514.)

4.2 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän teoreettinen tausta

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä on Stakesin lastenpsykiatri ja kehittämisspäällikkö Tytti Solantauksen kehittämistyö. Tytti Solantaus on tuonut Suomeen ennalta ehkäisevän perhetyöskentelymallin, jonka kehittäjä on professori William Beardslee Harvardin yliopistosta Yhdysvalloista. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmähankkeessa kehitetään terveyden- ja sosiaalihuollon, eri yhteistyötahojen ja järjestöjen käyttöön perheitä ja lapsia tukevia, sekä lasten häiriöitä ennalta ehkäiseviä työmenetelmiä. Työmenetelmät on tarkoitettu tilanteisiin, joissa vanhemmalla on mielenterveydenongelmia tai perheeseen kohdistuu muita vanhemmuutta kuormittavia tekijöitä kuten vanhemman päihdeongelma tai fyysinen sairaus. Menetelmä on otettu käyttöön myös lastensuojelussa. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmiä voidaankin käyttää nykyään monenlaisissa perhetilanteissa, joko sellaisenaan tai osana muuta vanhemman hoitoa ja perheen tukea. (Stakes 2008).

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä sai alkunsa IOM:n (Institute of Medicine of the National Academies) suosituksesta pohjautuen mielialahäiriöiden ehkäisyyn ja niiden periytyvyyteen (Niemelä 2013b). Beardslee (2003,238) totesi vanhemman sairauden aina vaikuttavan myös lapsen hyvinvointiin. Tämän vuoksi hän piti myös ennalta ehkäiseviä perheinterventioita erittäin tärkeinä. Asioihin pitää hänen mukaansa puuttua ennen kun niistä kasvaa ongelmia. Beardsleen perheinterventio rantautui Tytti Solantauksen tuomana Suomeen. Tämän seurauksena Stakesin Toimiva lapsi ja perhe - menetelmähanke sai alkunsa klinikko- ja kouluttajakoulutuksella sekä Lapset Puheeksi - menetelmän kehittämisellä. (Niemelä 2013a.)

Lapset puheeksi -keskusteluun liittyy periaatteita ja lähestymistapoja, joita ovat vanhemmuuden ja lapsen suotuisan kehityksen tukeminen, lapsen arjen kartoitus ja lasta tukevan arjen rakentaminen. On tärkeää pitää mielessä, että kaikilla toimijoilla on oma näkemyksensä ja asiantuntemuksensa. Jaetaan asiantuntemusta ja toimitaan yhdessä lapsen parhaaksi, onhan kyseessä yhteistyösuhde. Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat tärkeässä asemassa eikä niitä pidä unohtaa. Ennen keskustelua vanhemmat saavat etukäteen nähtäväksi haastattelu-/keskusteluaiheet. (menetelmässä nimellä lokikirja, liite 1.) Li-

säksi jokaisen osallisen tulee muistaa kiinnittää huomiota omaan suhtautumiseensa. Kunnioitus, empatia ja ymmärrys mahdollistavat luottamuksen. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2012, Niemelä 2013a).

4.3 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä käytännön työssä

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän tarkoituksena ja tavoitteena on lasten ja nuorten ongelmia ehkäisevien ja heidän hyvinvointiaan edistävien rakenteiden luominen perus- ja erityispalveluihin. Tavoitteena on myös pyrkiä rakentamaan yhdessä arki, joka tukee lasta tai nuorta (jatkossa tekstissä puhutaan vain lapsesta). Lapsen asiat tulee ottaa puheeksi. (Solantaus 2013,2.)

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä sisältää kaksi osaa. Osa 1 on yleinen lapsi puheeksi -keskustelu ja osa 2 on kohdennettu lapsi puheeksi -keskustelu. Yleistä lapsi puheeksi -keskustelua voidaan käyttää kaikille kehitysympäristöissä oleville perheille ja kaikille vanhemmille lasten ja aikuisten palveluissa (liite1). Yleinen lapsi puheeksi -keskustelu on yhteistyöväline, jota käytetään lasten omissa ympäristöissä silloin, kun jokin lapsen arjessa horjuu. Se pitää sisällään ajatuksen, että kehitysympäristöt voivat yhteisvoimin tukea lasta. Lapsi puheeksi -keskustelu on myös työväline vanhemmuuden ja lapsen kehityksen tukemiseen silloin, kun vanhemmuutta tai perheen arkea varjostavat erilaiset paineet. (Solantaus 2013,2-3.) Alakouluilla tämä ensimmäisen vaiheen eli yleinen haastattelu on tarkoitus tehdä kaikille oppilaille, aluksi ensimmäisellä luokalla. Ensimmäisessä haastattelussa mahdollisesti esiin tulleiden haavoittuvuuksien tai uhkatekijöiden vuoksi lapsi ja vanhemmat voivat halutessaan osallistua kakkosvaiheen haastatteluun.

Kohdennettu lapsi puheeksi -keskustelu on tarkoitettu enemmän kehityksen tukea tarvitseville ja sen tavoitteena on helpottaa lapsen arkea yhdessä. Siinä korostuu lasta tukevan arkipäivän rakentaminen, joka tarkoittaa konkreettisia tekoja lapsen hyvinvoinnin vahvistamiseksi. Verkoston aktivointi perheen ympärillä on tärkeää. (Solantaus 2013,2-3). Alakouluilla toisen vaiheen tarkoitus on koota opettajan, lapsen ja vanhempien lisäksi joku tai jotkut oppilashuoltoryhmän jäsenistä sekä mahdollisesti lapsen muista kehitysympäristöistä esimerkiksi harrastuksen opettaja mukaan. Tämän tapaamisen aikana tehdään myös toimintasuunnitelma, jonka mukaan tapaamisen osallistujat alkavat toimia. Jatkotapaamisia sovitaan tarvittaessa.

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän päämääränä on olla mukana tukemassa lapsen hyvää kehitystä ja siten ehkäistä yli sukupolvien siirtyviä ongelmia. Työmenetelmää käytetään tilanteissa, joissa vanhemmuuden voimavarat ovat vähissä, esimerkiksi van-

hemman vakava fyysinen sairaus, mielenterveys- tai päihdeongelma, vankeus, lapsen käyttäytymiseen tai tunne-elämään liittyvät vaikeudet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Lapset puheeksi - keskusteluun sisältyy 1-2 tapaamista vanhemman/ vanhempien kanssa. Lapsi on mukana keskusteluissa mahdollisuuksien mukaan ja tarvittaessa järjestetään useampi keskustelu. Tapaamisessa toteutetaan keskusteleva toiminnallinen kartointi lapsen elämästä ja tilanteesta. Kartointi auttaa tunnistamaan lapsen ja perheen sekä lapsen muiden kehitysympäristöjen vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kartoituksen jälkeen laaditaan tarvittaessa toimintasuunnitelma. Lapsen vahvuudet ja haavoittuvuudet tulee huomioida, koska kyseessä on kehitystä tukeva toiminnallinen arvio. Silloin kun perheessä on paineita, on tavoitteena oppia ymmärtämään tilannetta niin, että lapsen reaktiot tulevat ymmärrettäviksi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012, Niemelä 2013a.)

Ympäristö, jossa lapsi elää ja toimii, vaikuttaa suoraan lapseen ja hänen kehitykseensä. Ympäristön toimivuus vaikuttaa lapsen kehityksen kulkuun kehitystä tukien ja/tai ongelmia tuottaen. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmässä puhutaan kehitysympäristöistä, joilla tarkoitetaan ympäristöjä, joissa lapsi on osallisena ja toimii vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tärkeitä kehitysympäristöjä ovat koti, päiväkotia, esikoulu ja koulu, sekä erilaiset vapaa-ajan ympäristöt kuten harrastukset ja muu ajanvietto. Kehitysympäristöjen tehtävänä on lapsen iänmukaisten kehitystehtävien tukeminen ja turvaaminen. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää voidaan toteuttaa kaikissa lapsen kehitysympäristöissä kuten koulussa ja harrastuksissa. Lisäksi työmenetelmää voidaan käyttää aikuisasiakkaita kohdattaessa heidän lastensa hyvinvoinnin edistämiseksi. (Niemelä 2013a, 10-11.)

Lapsen ja kehitysympäristöjen välillä tulisi olla toimiva ja vastavuoroinen prosessi, joka vaikuttaa lapseen ja johon lapsi voi myös vaikuttaa. Kehitysympäristöjen tulisi osallistua lapsen kehityksen tukemiseen arkisessa vuorovaikutuksessa sekä kaikessa yhteistoiminnassa. Ongelmien ennaltaehkäisyssä kehitysympäristöjen yhteistyön merkitys korostuu. Toiminnan tulee olla avointa ja tapahtua yhteisymmärryksessä kaikkien kehitysympäristöjen kesken. Hyvän yhteistyön merkitys on ensiarvoisen tärkeää, kun lapsella on vaikeuksia ja ongelmia. Kehitysympäristöjen tehtävänä on myös osallistua lapsen hoitoon ja kuntoutumiseen. (Solantaus 2013,3-5.)

Lapset puheeksi -keskustelun keskeisiä käsitteitä ovat vahvuus ja haavoittuvuus. Vahvuudella tarkoitetaan asiaa, joka arjessa sujuu normaalisti niin kuin ennenkin, vaikka elämässä olisi muita vaikeuksia. Vahvuuksien tunnistamisella, nimeämisellä ja tukemi-

sella on suuri merkitys lapselle, vanhemmille ja työntekijöille. Haavoittuvuus taas on jokin sellainen asia, joka aiheuttaa ongelmia tällä hetkellä tai saattaa johtaa ongelmiin myöhemmin, jos mitään ei tehdä. (Solantaus 2013,7-8.)

Niemen (2008, 19) tutkimuksen mukaan Lapset puheeksi - keskustelun heikkouksina työntekijät eivät nähneet nykyisen kokemuksensa perusteella juuri mitään. Yksittäisinä mainintoina todettiin, että menetelmän yhteydessä käytettävät sanavalinnat eivät ole kaikilta osin selkeitä ja ymmärrettäviä.

Työntekijät kokivat myös Tallavaaran (2008, 35) loppuraportin mukaan, että Toimiva lapsi ja perhe - menetelmän koulutus oli kehittänyt omaa ammattitaitoa ja muuttanut olemassa olevia työkäytäntöjä. Menetelmän vahvuutena nousi jäsentynyt malli työn tekemiseen, kokonaisvaltainen tapa kohdata perhe ja erityisesti lapsen kuulluksi tuleminen. Työntekijät nostivat myös esille, että menetelmän avulla vaikeidenkin asioiden puheeksi otto oli tullut helpommaksi. Haasteeksi nousi menetelmän toteuttamisen vaatima työaika, mitä pidettiin menetelmän käyttöä rajoittavana asiana.

Lapin arviointiselvityksessä (2008) Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän vahvuutena nähtiin sen helppokäyttöisyys. Työntekijät näkivät, että menetelmä on kevyempi ja helpompi versio perheinterventiomenetelmästä. Menetelmää on mahdollista käyttää muun muassa niissä tapauksissa, joissa perheinterventiota ei ole mahdollista toteuttaa. Perheinterventiomenetelmän tavoin Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän vahvuuksina pidettiin sitä, että siinä työskennellään koko perheen kanssa. Arviointiselvityksessä työmenetelmän vahvuutena nähtiin, että vastuu asioiden hoitamisesta säilyy perheellä. Koko perheen kanssa työskennellessä lapsi saadaan paremmin näkyviin ja myös vanhemmat tulevat kuulluksi. Lisäksi Niemen tutkimuksen mukaan 20 työntekijää piti menetelmää selkeänä, toimivana ja aikaa säästävänä työtapana. Työmenetelmän nähtiin myös antavan rohkeutta ottaa puheeksi vaikeita asioita. Monet arviointiin osallistuneista työntekijöistä kokivat saaneensa uuden, jäsentyneen työkalun perheiden kanssa työskentelyyn. Lisäksi koulutus oli auttanut rajaamaan ja suunnittelemaan omaa työtään entistä paremmin. (Niemi 2008,13,17-19.)

Johanssonin tutkimusraportin (2009, 84-85) mukaan psykiatrian ammattilaiset kokivat saaneensa Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmästä apuvälineitä perhetyöhön. Sen todettiin kehystäneen perhetyötä. Koulutuksen koettiin antaneen struktuuria, kehyksiä perhetyöhön sekä välineitä lapset puheeksi ottamiseen. Apuvälineistä mainittiin kysymyslomakkeet ja työkirja. Koulutusta psykiatrian ammattilaiset pitivät käytännön läheisenä ja hyvänä. Erityisen tyytyväisiä oltiin avoimeen keskusteluun ja hyvään ilmapiiriin. Tyytymättömyyttä tämän tutkimusraportin mukaan aiheutti se, että käytännön

harjoituksia oli liian vähän ja käytännön harjoittelun aloitus viivästyi. Lisäksi työnohjaus koettiin turhana. Työmalli ei myöskään koulutettavien mielestä jäsentynyt selkeästi. Koulutettavat kokivat, että pitkä koulutus loi prosessin ja että koulutuspäivien välillä oli tarpeeksi aikaa miettiä asioita sekä toteuttaa menetelmää. Psykiatrian ammattilaiset toivoivat pienempiä koulutusryhmiä, jotta työnohjaustilanteet olisivat olleet antoisampia. Koulutusryhmien ideaalikokona pidettiin tutkimusraportin mukaan 12 tai 18 hengen ryhmiä.

5 Alakoululainen ja alakoulun moniammatilliset toimijat

5.1 Koulun arjessa toimivat

Alakouluilla työskentelee monien ammattiryhmien edustajia. Opettajat ja koulunkäyntiavustajat ovat oppilaan kanssa päivittäin kosketuksissa. Koulua johtaa rehtori, ja häntä avustaa vararehtori. Tämän opinnäytetyön kohderyhmään kuuluu oppilashuoltoryhmän lisäksi yksi erityisopettaja sekä yksi opettaja. Kauniaisten alakouluilla työskentelee joka päivä kouluterveydenhoitaja, koulukuraattori ja koulupsykologi. Lisäksi molemmissa kouluissa on erityisopettajia päivittäin paikalla. Tämän vuoksi tutkija esittelee kohderyhmien ammatit sekä alakoulun oppilaan määritelmät lyhyesti.

Suomen kansalainen on oppivelvollinen. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Oppivelvollisuus kestää, jollei oppivelvollisuutta sitä ennen ole täytetty, kymmenen vuotta. Peruskoulu on yhtenäinen yhdeksänvuotinen koulu. Peruskoulun kuusi alinta vuosiluokkaa muodostaa sen alakoulun ja kolme ylintä yläkoulun. Peruskoulussa voidaan opetusministeriön luvalla ja valtioneuvoston määräämin perusteiden järjestää enintään yhden lukuvuoden kestäväksi esiopetusta lapsille, jotka eivät vielä ole oppivelvollisia. (Oppilashuoltolaki 2014.) Tässä opinnäytetyössä alakouluikäinen on peruskoulun kuudella alimmalla luokalla opiskeleva lapsi.

Peruskouluissa opettajalla on usein kasvattajan rooli, mutta opettaja on myös asiantuntija ja oppimaan ohjaaja. Oppituntien pitäminen on osa opettajan työtä. Huomattavasti aikaa menee myös opetuksen suunnitteluun, oppimateriaalin hankintaan ja muokkaamiseen sekä oppimisen arviointiin. Myös useat erityyppiset hallinnolliset ja yhteistyötehtävät sekä oman alan jatkuvan muutoksen seuraaminen ja itsensä kouluttaminen kuuluvat työnkuvaan. Työympäristönä on useimmiten luokkatila. (Työministeriö 2014.)

Koulunkäyntiavustaja toimii kouluissa yhdessä opettajan kanssa. Koulunkäyntiavustajan työ on asiakaslähtöistä auttamista. Työn tavoitteena on oppijan avustaminen ja tuke-

minen oppimisprosessin eri vaiheissa siten, että oppijan omatoimisuus ja itsenäisyys korostuvat. Koulunkäyntiavustajat työskentelevät erityisluokissa, yleisopetuksen luokissa ja koulujen aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Koulunkäyntiavustajan työkuva vaihtelee tilanteen, tarpeen ja työntekijän osaamisen sekä persoonan mukaan. Parhaimmillaan koulunkäyntiavustajan työ on hienoa yhteistyötä opettajan kanssa siten, että oppituntien suunnittelukin tehdään yhdessä. Joissakin luokissa koulunkäyntiavustaja toimii opettajan ohjeiden mukaisesti ainoastaan taustaihmisenä. Päävastuu opetustyöstä on opettajalla. (Perusopetus 2014.)

5.2 Oppilashuoltotyössä olevat toimijat

Oppilashuoltoryhmä on koulussa toimiva moniammatillinen työryhmä. Oppilashuoltoryhmän jäseniä ovat yleensä rehtori, oppilaanohjaaja, erityisopettaja, kouluterveydenhoitaja, koulukuraattori ja/tai koulupsykologi. Oppilashuoltoryhmään voi kuulua vaihtuva opettajajäsen ja joskus perustelluista syistä koulun ulkopuolisia toimijoita kuten nuoriso-ohjaaja tai sosiaalityöntekijä. (Harjoittelukouluverkosto 2014.)

Oppilashuoltoryhmän työskentelyyn osallistuvat voivat kertoa toisilleen vain sellaisia oppilasta ja hänen perhettään koskevia salassa pidettäviä tietoja, jotka ovat välttämättömiä opetuksen asianmukaisen järjestämisen kannalta. (Oppilashuoltolaki 2014). Jokaisen ryhmään osallistuvan tulee vastata omalta osaltaan siitä, mitä tietoja hän kertoo. Tarvittaessa jokaisen osallistujan pitää pystyä perustelemaan, miksi jokin salassa pidettävä tieto on kerrottu eteenpäin. Mikäli ryhmässä käsitellään muita salassa pidettäviä tietoja, tulee tähän olla huoltajan suostumus. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Kauniaisissa oppilashuollon työtä määritellään seuraavasti: Oppilashuolto on huolenpitoa oppilaasta koulupolun eri vaiheissa. Oppilashuolto tarkoittaa huolenpitoa oppilaasta yhdessä oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa. Oppilashuoltotyö koulussa kuuluu kaikille lapsen/nuoren kanssa työskenteleville aikuisille ja sen ensimmäinen edustaja oppilaille on opettaja. Oppilashuollon palvelu tulee kohdistaa kaikille oppilaille. Oppilashuolto koostuu arkisista tapahtumista koulun ja päiväkodin jokapäiväisessä työssä. Oppilashuolto jatkuu koko koulupolun ajan. Oppilashuoltoryhmän tehtävänä on oppilaiden kasvun ja kehityksen seuranta sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen. Oppilashuoltotyössä toimivat seuraavat ja arvioivat tarvittaessa myös yksittäisen oppilaan koulunkäynnin järjestämiseen liittyviä kysymyksiä, hänen tarvitsemansa tuen toteutumista ja vaikutuksia yhteistyössä kodin kanssa. Oppilashuoltoryhmä käyttää käytävissä olevia tukimuotoja oppilaiden ja kouluyhteisön parhaaksi (Kauniainen 2014.)

Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti oppilashuoltoryhmän jäsenten työkuvia. Erityisopettajat huolehtivat lapsista, joilla on erityistarpeita, ja tukevat heidän koulunkäyntiään. Erityisopettajat ja erityisluokanopettajat antavat erityisopetusta sitä tarvitseville oppilaille. Työ vaatii tietoa erityiskasvatuksesta ja -opetuksesta sekä erilaisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä. Erityisopettajia työskentelee peruskouluissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. (Työministeriö 2014.)

Erityisopettaja opettaa psyykkisestä, fyysisestä tai muusta syystä erityisopetusta tarvitsevia lapsia, nuoria tai aikuisia. Erityisopetuksen ja tukipalveluiden tarpeen syitä voi olla vammaisuus, sairaus, tunne-elämän häiriö, kehityksen viivästyminen, sosiaalinen sopeutumattomuus tai muu vastaava syy. Myös lahjakkaat oppilaat ja opiskelijat saattavat välillä tarvita erityistä tukea opinnoissaan. Erityisopettaja tekee yleensä työtä yksilöllisesti oppilaan/opiskelijan kanssa sekä opettaa pienryhmää tai toimii samanaikaisopettajana toisen opettajan kanssa. (Työministeriö 2014.) Erityisopettajat työskentelevät sekä oppilaan arjessa että oppilashuoltoryhmässä.

Koulukuraattori on koulun sosiaalityöntekijä. Koulukuraattori on erikoistunut ehkäisevään lastensuojelutyöhön. Koulukuraattorit osallistuvat koulutyöhönsä oman alansa asiantuntijana. Koulukuraattorin tehtävänä on auttaa oppilaita, joilla on vaikeuksia koulunkäynnissä tai ihmissuhteissa. Koulukuraattorityön tavoitteena on edistää koko kouluyhteisön hyvinvointia. Kuraattorin työ on ennalta ehkäisevää ja jo syntyneiden ongelmien selvittelyä. Koulukuraattorin työhön kuuluu toimia kiinteässä yhteistyössä oppilaan, opettajan ja muiden oppilashuoltoryhmän jäsenten kanssa sekä olla yhteydessä oppilaiden vanhempiin. Koulukuraattori on myös rakentamassa koulutus- ja tukisuunnitelmia kodin ja kouluyhteisön kanssa yhdessä toimien. Koulukuraattorityön keskeisiä alueita on jakautuvan kasvatusvastuun tiedostaminen ja sitä kautta oman asiantunteumuksen tuominen vanhempien tueksi. (Akselin 2000. Teoksessa Kouluterveydenhoito, 58-59.)

Terveydenhoitajan keskeisenä tehtävänä on oppilaiden terveyden edistäminen. Terveydenhoitajan työssä korostuu kriittinen ajattelu, itsenäinen päätöksenteko ja vastuullisuus. Terveydenhoitajan työtä ovat ohjaamassa terveydenhoitotyön arvot ja eettiset periaatteet sekä voimassa oleva lainsäädäntö ja terveystieteelliset linjaukset. (Opetusministeriö 2006, 85.) Kouluterveydenhuollossa keskeisiä tavoitteita on oppilaskohtainen terveydenhuolto, kouluyhteisön ja kouluympäristön terveydenhuolto ja terveystieteellisyys. Terveyden edistämistyöllä pyritään aktivoimaan asiakkaita huolehtimaan omasta terveydestään. Terveydenhoitajan työ edellyttää vuorovaikutustaitoja ja omaaloitteisuutta. Terveydenhoitaja pyrkii aktivoimaan monen ikäisiä ihmisiä huolehtimaan omasta terveydestään ja elinympäristöstään. Työn tavoitteena on terveyden ja hyvin-

voinnin edistäminen sekä sairauksien ja ongelmien ehkäisy ja varhainen toteaminen. Koulussa toimivaa terveydenhoitajaa kutsutaan kouluterveydenhoitajaksi. Kouluterveydenhoitaja tekee työparina töitä koululääkärin kanssa. Kouluterveydenhoitaja kuuluu koulun oppilashuoltoryhmään. Kouluterveydenhoitaja tapaa jokaisen koulun oppilaan vuosittain joko perus- tai laajoissa terveystarkastuksissa. Laajoja terveystarkastuksia terveydenhoitaja tekee 1-, 5 ja 8 -luokkien oppilaille. Laajoissa terveystarkastuksissa terveydenhoitaja on tiiviissä yhteistyössä myös koululääkärin kanssa. (Ruski 2000. Teoksessa Kouluterveydenhuolto, 45-47.)

Psykologi on erityisasiantuntija, kun puhutaan ihmisen terveestä kehityksestä ja psyykkisistä ongelmista. Psykologi neuvoo ja ohjaa ihmistä elämän eri kriisikohtien ongelmista. Koulupsykologi selvittää ja testaa oppimisvaikeuksia ja oppilaiden mielenterveysongelmia. Hän arvioi erityisopetuksen ja tukitoimenpiteiden tarpeellisuutta sekä osallistuu opettajien kanssa opetuksen suunnitteluun. Koulupsykologin toiminta perustuu siihen, että ihmistä voidaan auttaa itseymmärryksen lisäämisessä ja tätä kautta muutosprosessissa. Psykologi pyrkii auttamaan oppilaita omien tavoitteiden rakentamisessa ja niiden keinojen löytämisessä. Koulupsykologi osallistuu oppilashuoltoryhmän työhön tuoden oman alansa asiantuntijuutta ja näkökulmaa moniammatilliseen työhön. (Hallantie 2000. Teoksessa Kouluterveydenhoito, 52-54.)

6 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö on arviointitutkimus Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöön otosta Toimiva lapsi ja perhe koulutuksen aikana. Tutkimusmenetelmänä käytetään osallistuvaa havainnointimenetelmää. Opinnäytetyössä tavoitteena on arvioida kouluttajien suhtautumista ja menetelmän soveltuvuutta alakouluille Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän koulutuksen aikana ja koulutuksen lopussa. Opinnäytetyö tuo myös tietoa, miten työmenetelmän soveltaminen alakouluille onnistuu sekä havainnointia, miten työmenetelmä toimii alakouluilla koulutusvaiheessa. Robsonin mukaan arvioinnin tarkoitus on selvittää, tavoitetaanko tutkimuksella kohderyhmä. Tarkoituksena on myös palvelun parantaminen ja palvelun vaikutusten arviointi. On myös tärkeää selvittää, miten palvelu toimii ja onko se tehokas. Arvioinnissa tarkastellaan myös, miksi palvelu toimii. (Robson 2001, 27.)

Arviointi voidaan tyypitellä tarpeisiin, prosesseihin, vaikutuksiin ja tehokkuuteen (Robson 2001, 77). Tässä tutkimuksessa arvioidaan koulutuksen prosessia. Opinnäytetyössä pyritään selvittämään: Miten kouluttajakoulutettavat kokivat koulutusprosessin? Miten työmenetelmää tullaan toteuttamaan. Toimiiko työmenetelmä alakouluilla? Ketkä toi-

mijat osallistuvat menetelmän toimintaan? Havainnointi ja keskustelua voidaan käyttää epämuodollisesti tuottamaan viitteitä vaikutuksista silloin, kun ne muodostavat merkittävän osan prosessiarvioinnin metodeista (Robson 2001, 86).

Prosessia voidaan arvioida arviointikysymysten avulla. Tässä opinnäytetyössä pyritään vastaamaan arviointikysymyksiin, jotka liittyvät Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä käyttöönottoon. Kuinka lapsi ja perhe otetaan huomioon ja mitä heille tapahtuu heidän osallistuessaan tähän työmenetelmään? Vastaako menetelmä koulutettavien tarpeita? Muuttuko toiminta ja jos muuttuu, miten? (Robson 2001, 99). Prosessi on jonkin asian kehittyminen, joka on henkilö- tai organisaatiotasolla arvioitavissa Tällöin kyseessä on kehittämistyö. Siihen liittyvät käsitteet systemaattisuus, tehokkuus, kokemuksellisuus, reflektiivisyys ja tuloksellisuus (Anttila 2007, 11). Tässä opinnäytetyössä tutkija osallistuu aktiivisesti kehittämiseen koulutuksen aikana. Opinnäytetyöllä pyritään myös kehittämään Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää soveltuvaksi alakoululle. Kehittämistoiminnassa tulee ottaa huomioon myös tutkimuksen tiedonkäsitys, kehittämistoiminnan intressi ja se, kenen etua kehittäminen palvelee. Kehittämistoiminnan luonne on myös tärkeä tuoda esille. (Anttila 2007, 11).

Tapaustutkimuksessa (case study research) tutkimuksen kohteena on yksittäinen tapahtuma. Siinä voidaan tutkia myös rajattua kokonaisuutta tai yksilöä. Tällöin käytetään monipuolisesti eri menetelmillä hankittuja tietoja. Tapaustutkimuksessa pyritään tutkimaan, kuvaamaan ja selittämään tapauksia pääasiassa "miten ja miksi"-kysymysten avulla. Tyypillistä tapaustutkimukselle on, että valitaan tutkimuskohteeksi yksittäinen tapaus, tilanne, tapahtuma tai joukko tapauksia, joiden tarkastelussa kiinnostuksen kohteena ovat usein prosessit. (Anttila 1996, 250; Hirsjärvi ym. 2004, 125-126.) Oma tutkimuskohteeni on juuri työmenetelmän käyttöönotto alakouluilla. Yksittäistapauksia pyritään tutkimaan niiden luonnollisessa ympäristössään kuvailemalla yksityiskohtaisesti tutkittavaa ilmiötä. Kuvailevat menetelmät eivät aina pyri selittämään ilmiöiden välisiä yhteyksiä tai testaamaan hypoteeseja ja tekemään ennusteita vaan tavoitteena on tutkimuskohteen ominaispiirteiden systemaattinen, tarkka ja totuudenmukainen kuvailu. (Anttila 1996, 250; Hirsjärvi ym. 2004, 125-126.)

Olennaista on, että tutkittava tapaus muodostaa jonkinlaisen kokonaisuuden. Koska tapaustutkimuksessa käytetään erilaisia tiedonkeruu- ja analyysitapoja, ei sitä voida pitää ainoastaan aineistonkeruun tekniikkana. Tapaustutkimuksiksi voidaan lukea myös monet projektit, kehittämis- tai arviointitutkimukset. Kaikkien laadullisten tutkimusten voidaan ajatella olevan tapaustutkimuksia. Niissä tutkitaan aina tiettyjä tapauksia. Tapaustutkimuksen kohdalla on erityisesti pohdittu edustavuutta ja tulosten yleistämistä. Tapausta tutkimalla pyritään lisäämään ymmärrystä jostakin rajatusta ilmiöstä pyrki-

mättä kuitenkaan yleistettävään tietoon. Yleensä tapaustutkimus valitaankin menetelmäksi, kun halutaan ymmärtää kohdetta syvällisesti ja huomioida siihen liittyvä konteksti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Oma pyrkimykseni on ymmärtää koulutusprosessia ja sitä, miten uusi menetelmä soveltuu kouluun. Vaikka kyse onkin tietystä, yksilöllisestä tapauksesta, arvioinnissa on kuitenkin hyvä pohtia tuloksia myös laajemmassa mittakaavassa: Mitä tämä tapaus opettaa tuleville vastaavanlaisille tutkimusprosesseille? Miten saatuja tuloksia voitaisiin soveltaa muualla? Miten yksittäistapauksen tuloksia voisi hyödyntää suunniteltaessa aihetta koskevia laajempia tutkimuksia? Vaikka otos tutkimuksessani on pieni, tuo se merkittävää tietoa prosessin kulussa ja siitä, miten työntekijät prosessin kokevat. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Yhdenkin tapauksen huolellinen tutkiminen voi tarjota yksittäistapauksen ylittävää tietoa, vaikka sen pohjalta ei voi esittää yleistyksiä. Tulosten merkitystä ja oikeellisuutta voidaan vahvistaa esittämällä perusteellinen kuvaus aineistosta ja sen analyysistä. Kun osallistuvaa havainnointia tarkastellaan kokonaisvaltaisen filosofian näkökulmasta, sillä tarkoitetaan kaikkea empiiristä tutkimusta. Osallistuvaa havainnointia voidaan määrittellä myös suppeammin. Osallistuvassa havainnoinnissa vuorovaikutus tapahtuu pääasiassa tutkimuskohteiden ehdoilla. Tutkijan tulisi osallistua tapahtumien kulkuun mahdollisimman vähän. (Grönfors 1996, 92-93.)

Arviointitutkimus ja tapaustutkimus ovat yleisiä tutkimusmenetelmiä tehtäessä osallistuvaa havainnointia. Tässä tutkimuksessa opinnäytetyöntekijä on toteuttanut laadullista tutkimusta osallistuvalla havainnoinnilla sekä keräämällä aineistoa videoimalla kaksi kokousta. Kokoukset opinnäytetyön tekijä on analysoinut sisällönanalyysillä käyttäen osallistuvan havainnoinnin keinoin tehtyjä koulutusmuistiinpanoja tulosten tarkastelussa apuna. kokousmuistiinpanot vahvistavat osaltaan videoitujen kokouksien tuloksia. Jos koulutuksen aikana ei ollut noussut vastaavaa tulosta esille, niin koulutusryhmässä alakoulujen edustajilta ei tulosta yksittäisenä otettu mukaan opinnäytetyöhön.

Havainnointi on systemaattista ihmisten toiminnan ja käyttäytymisen kartoitusta. Havainnointia voidaan käyttää myös silloin, kun tutkitaan asenteita ja mielipiteitä, joita on vaikea ilmaista suoraan sanallisesti. Havainnointi voidaan yhdistää muihin menetelmiin kuten ohjattuun haastatteluun tai kyselyyn. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013) Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkimuskohteensa toimintaan tutkimuskohteen omilla ehdoilla. Osallistuvaa havainnointia tehdään yhdessä tutkittavien kanssa ennalta sovitun ajanjakson ajan. Osallistuvaa havainnointia tehdään usein ennalta valitusta teoreettisesta näkökulmasta käsin. (Vilkkä 2006, 44.)

Kriittinen ajattelu tarkoittaa sitä, että havainnot pitää perustella eikä niitä hyväksytä sellaisenaan. Havaintojen pätevyysalueet pitää myös määritellä. Havaintoja tehdään tutkimuksen eri vaiheissa kysymysten avulla. Tärkeimmiksi kysymyksiksi nousee mitä, miten, kuinka ja miksi. Näiden kysymysten avulla edetään läpi koko tutkimusprojektin. (Vilka. 2006, 78-79.) Tutkimuskysymykset ovat rakentuneet näiden kysymysten ympärille.

Grönfors suosittelee kenttäpäiväkirjan pitämistä tutkimuksen ajan. Siihen tutkija merkitsee tutkimuksen yleisen kulun, metodologisten ja menetelmällisten asioiden sekä tutkijan omien havainnointien kommenttien kirjaamisen. (Grönfors 1982, 136). Lisäksi tutkimuksen välineenä voi käyttää videokameraa kenttätyöpäiväkirjan lisäksi. Tällöin tulee myös nonverbaalinen viestintä tallennetuksi (Vilka 2006, 101). Tässä tutkimuksessa käytetään apuna videonauhoitusta koulutuksen puolesta välissä ja lopussa. Lisäksi tutkija on pitänyt havaintopäiväkirjaa koko koulutuksen ajan sekä kerännyt kommentteja koulutuksen aikana. Tämän lisäksi kouluttajien tekemästä kahden päivän koulutuksesta tehtiin yhteenveto ajatuksista ja oppimisesta. Tämä oli myös osa tutkimuspäiväkirjaa.

7 Aineiston keruu ja analyysi

7.1 Aineiston keruu

Aineistoa kerättiin sekä luentomuistiinpanojen että kahden videoidun kokouksen avulla. Kouluttajakoulutuspäiviä oli yhteensä 8 kappaletta marraskuun 2013 ja toukokuun 2014 välillä. Koulutuspäivät olivat 7 tunnin mittaisia. Opinnäytetyöntekijä osallistui kaikkiin tapaamisiin. Pääpaino opinnäytetyön analyysissä oli kahdessa videoidussa kokouksessa. Kokoukset järjestettiin 17.1.2014 ja 5.5.2014. Molemmat kokoukset järjestettiin opinnäytetyöntekijän työhuoneessa. Tila oli rauhallinen ja osallistujat pystyivät istumaan pyöreän pöydän ympärillä siten, että kaikki osallistujat näkyvät myös videossa. Videoidut kokoukset kestivät molemmat tunnin. Videoitujen kokouksien osallistujista kaksi oli koulupsykologeja, yksi erityisopettaja, yksi opettaja, yksi terveydenhoitaja. Ensimmäisessä kokouksessa mukana oli myös varhaiskasvatus päällikkö. Osallistujat tunsivat kaikki toisensa ennestään. Osallistujat olivat olleet kouluttajakoulutuksessa yhdessä. Kokouksen alussa tutkija kertoi tutkimusaiheesta ja siitä, että kaksi kokousta olisi tarkoitus videoida tutkimustarkoitukseen. Kaikilta osallistujilta pyydettiin kirjallinen suostumus kokousten videointiin.

Kokousten tarkoituksena oli koota yhteen ajatuksia ja kokemuksia Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmästä. Alakoulujen kouluttajakoulutettavat pohtivat yhdessä ensimmäisessä kokouksessa työmenetelmää ja sen soveltuvuutta alakouluun sekä koulutusprosessia ja siihen liittyviä tekijöitä. Ensimmäisessä kokouksessa keskusteltiin myös siitä, ketkä koulutetaan ensimmäiseksi koulun henkilökunnasta ja mistä lähdetään liikkeelle. Kokouksessa päätettiin, että molemmissa kouluissa Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä koulutus aloitetaan ensimmäisen luokan opettajista sekä oppilashuoltoryhmän jäsenistä. Ensimmäinen kokous järjestettiin ennen alakoulujen kouluttajien suorittamaa koulutusta pilottiryhmille.

Toisen kokouksen aikana ruotsinkielinen koulu oli jo pitänyt koulutuksen. Suomenkielillä puolella oli pitkälle suunniteltu koulutuksen toteutus. Ensimmäisessä kokouksessa läsnä oli kuusi osallistujaa ja toisessa viisi osallistujaa. Ensimmäisessä kokouksessa oli viisi alakoulujen edustajaa ja yksi edustaja varhaiskasvatuksesta. Toisessa kokouksessa oli viisi alakoulujen edustajaa. Tutkimuksen havainnointi kohdistuu pääasiassa kahden kokouksen osallistujiin, joten heiltä pyydettiin myös suullisesti palautetta koulutusprosessista. Toisessa koulutuksessa kokouksen pääteemana olivat lomakkeet ja niistä tehtävät sovellutukset. Koulutuspäiväkirjaa käytettiin tukena kokouksissa tehtyihin havaintoihin. Koulutuksen aikana tehdyistä havainnointimerkinnöistä sekä videoiduista kokouksista saadusta materiaalista tehtiin sisällönanalyysi, jolloin havainnot koottiin tutkitavaan muotoon.

7.2 Analyysimenetelmät

Laadullisen tutkimuksen analyysit voidaan jakaa aineistolähtöisiin, teorialähtöisiin tai teoriaohjaaviin. Käyttämällä aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysiä halutaan, että tässä opinnäytetyössä tulokset nousevat aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävän asettelun mukaisesti. Analyysin toteuttamisen ja lopputulosten halutaan olevan lähtöisin aineistosta aiempien havaintojen, tietojen ja teorioiden sijaan. Aineistoa halutaan selkeyttää, jotta luotettavien ja selkeiden johtopäätösten tekeminen on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95, 108.) Osallistuvan havainnoinnin tulokinnassa tutkija kysyy läpi tutkimusprosessin: Mitä ovat tutkimuskohdetta koskevat havainnot. Kuinka ihmiset tuottavat tilanteet ja niitä koskevat havainnot tutkimuskohhteissa? Miten tehdyt havainnot liittyvät toisiinsa? Miksi ihmiset toimivat niin, kuin toimivat? (Vilka 2006.78).

Teorian merkitys korostuu, kun tutkimusmenetelmänä on osallistuva havainnointi. Tutkimushavainnointiin liittyy periaatteita, joiden vuoksi se eroaa arkihavainnoinnista. Näitä periaatteita ovat julkilausuttujen ja toistettavissa olevien teorioiden ja tutki-

musmetodien käyttö että kriittinen ajattelu. Tutkijan havaintojen yleistettävyyttä ei ole osoitettavissa ainoastaan perustuen tutkijan havaintoihin. Tämän vuoksi tutkija on määritellyt ennakkoon havainnoitavat asiat tutkimuskysymyksittäin. (Vilka 2006, 79-80.)

7.3 Havainnoinnin toteutus

Osallistuva havainnointi toteutettiin Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä koulutuksen aikana. Tutkija kirjasi tutkimuspäiväkirjaan koulutuksen aikana tuntemuksia ja tunnelmia sekä suoria sitaatteja ja keskusteluja. Tutkija mietti jokaisen koulutukseen jälkeen myös omaa osallistumistaan koulutukseen sekä mielipiteitään päivästä. Tutkimuspäiväkirjaan opinnäytetyöntekijä kirjasi omat tuntemuksensa erikseen, jotta analyysivaiheessa olisi helpompi arvioida omaa osallisuutta sekä havainnointia omasta ja muiden tuntemuksista. Opinnäytetyöntekijällä oli suullinen lupa koulutettavilta tähän. Opinnäytetyössä ei tule ilmi koulutukseen osallistujan henkilöllisyyttä, eikä näistä muistiinpanoista tehty suoria lainauksia opinnäytetyöhön. Opinnäytetyön havainnoinnin keskiössä olivat videoidut kokoukset, joihin opinnäytetyöntekijä sai kirjallisen suostumuksen kokousvideon käyttöön tutkittavilta. Koulutuksen aikana tulleista havainnoista tutkija haki tukea videoista tulleisiin havaintoihin.

Opinnäytetyöntekijä näytti myös koulutuksen aikana tehtyjä kysymyksiä esimiehille ja kaupungin johdolle sekä niistä saatuja palautteita osana havainnointia. Opinnäytetyöntekijä on myös käyttänyt alakoulujen omia työmenetelmään liittyviä kokouksia osana havainnointimateriaalia. Kokouksiin osallistuneet ovat olleet tietoisia tästä tutkimuksesta. Näistä kokouksista ei kuitenkaan ole otettu aineistoa opinnäytetyön kirjalliseen osuuteen. Ne ovat toimineet ainoastaan opinnäytetyöntekijän apuna tuloksia varmistaessa. Vilka (2006, 83) määrittelee laadullisen tutkimusmenetelmän tutkimusaineiston usein olevan moniulotteisempaa sekä rikkaampaa kuin mitä yksittäinen tutkimus pystyy tuomaan esille.

7.4 Tiedonantajien kuvaus

Opinnäytetyöni kohderyhmä on Toimiva lapsi ja perhe -koulutukseen osallistuvat alakoulujen edustajat. Heitä on tutkimuksessa tutkija mukaan luettuna 5 henkilöä. Tutkittavien ammatit vaihtelivat kahdesta psykologista, erityisopettajaan, opettajaan ja terveydenhoitajaan. Ensimmäisessä kokouksessa oli mukana myös varhaiskasvatuksesta yksi henkilö. Ensimmäisessä videoidussa kokouksessa havainnoiteja tehtiin siis kuudesta henkilöstä ja toisessa viidestä. Varhaiskasvatuksen henkilö ei suoranaisesti kuulunut kohderyhmään, joten hänen sanomansa lauseet on käsitelty taustajoukon kommenttien

tapaan. Lisäinformaatiota tutkimukseen saadaan myös muusta koulutettavasta ryhmästä. Koulutettavia on myös aikuissosiaalipuolelta, varhaiskasvatuksesta, yläkouluilta ja terveysasemalta yhteensä 23 henkeä.

Perusjoukoksi opinnäytetyöntekijä on kuitenkin rajannut Kauniaisten alakoulujen koulutettavat, koska alakouluille pyritään soveltamaan menetelmää mukailleen sovellus, jota opettajat voivat käyttää työvälteenä. Pyrkimyksenä on myös tehdä sellainen työvälite, jossa päällekkäistä työtä pyritään välttämään. Alakoulujen luonne suhteessa lapseen poikkeaa muista työaloista juuri moniammatillisen työn takia. Koulussa on monen ammattiryhmän edustajia, mikä aiheuttaa ajoittain työssä päällekkäisyyttä työtehtävissä esimerkiksi haastatteluissa. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän tarkoitus on ensisijaisesti saada perheelle lisää työkaluja omien voimavarojen löytämiseen ja toissijaisesti lisätietoa ammatilliselle. Koulutettavilla oli koulutukseensa ja työkokemukseensa perustuen tietoa ja näkemystä tutkittavista teemoista.

7.5 Aineiston analysointi

Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä. Pelkistetyimmillään se tarkoittaa teorian rakentamista empiirisen aineiston kautta. Laadullisen tutkimuksen aineistoa voidaan pitää loputtomana. Tämän vuoksi aineiston rajaaminen on tärkeää. (Eskola & Suoranta 1998, 19.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on kolme vaihetta. Ensin aineisto redusoidaan eli pelkistetään, sitten se klusteroidaan, ryhmitellään ja lopuksi abstrahoidaan. Teoreettiset käsitteet luodaan. Aineiston redusoinnilla eli pelkistämällä tarkoitetaan aineistosta tutkimukselle epäolennaisen materiaalin pois karsimista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Osallistuvassa havainnoinnissa pelkistäminen on jo sisällön analyysiä. Se voidaan tehdä joko teoria- tai aineistolähtöisesti. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä pelkistämistä ohjaa jokin aikaisemmin hyväksytty malli, teoria tai ajattelu. Aineistolähtöisessä sisällön analyysissä etsitään koko tutkimusaineistoa kuvaavaa logiikkaa tai tyypillistä kertomusta (Vilkkä 2006, 82). Tässä tutkimuksessa sisällön analyysissä käytettiin aineistolähtöistä sisällön analyysiä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi tehtiin kahdesta videoidusta kokouksesta. Koulutusluennot toimivat ainoastaan tukena videoituille kokouksille. Opinnäytetyöntekijä haki luentomuistiinpanoista vahvistusta aineiston analyysin tuloksille, mutta kaikki julkaistut tulokset tulivat ilmi videoituissa kokouksissa.

Teemoittain auki kirjoitetusta havainnointiaineistosta poimitaan tutkimuskysymyksiin vastaavia ja tutkittavaa ilmiötä kuvaavia ilmauksia. Auki kirjoitetusta aineistosta etsittiin tutkimuskysymyksiin vastaavia ja tutkittavia asioita kuvaavia ilmauksia ja ne merkittiin korostusvärein. Merkityt ilmaukset kerättiin omaksi tiedostokseen jatkokäsittelyä varten. Tutkimuksen aineiston ryhmittelystä ja pelkistämisestä on esimerkki taulukossa 1.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston ryhmittelystä ja pelkistämisestä

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
Mut tässähän olis silleen järkeä et nehän on tavallaan jo eskarissa nää vanhemmat jo tutustunut tähän ja sit se olis niinkun opettajat jotka jatkais siitä saa siitä kopin	Esikoulusta kouluun
Niin kyse onkin siitä antaaks THL luvan käyttää tätä tän nimellä jos se on sovellus	Sovellus lomakkeesta
Mä mietin vähän minkälainen sellainen koulutuspäivä olis? Että päiväkin kuulostaa aika massiiviselta. Tai siis sitä mä mietin että mikä se sisältö sillä mittakaavalla on	Koulutuspäivän laajuus
Kun ajatellaan mihin aika riittää, mikä on keskustelun focus	Ajankäyttö

Saadut vastaukset pidettiin värikoodein toisistaan erillään siten, että sisällön analyysistä alkaen saman vastaajan kommentit olivat aina omalla värillä merkittynä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-110). Myöhemmin, esimerkiksi lopulliseen raporttiin tulleissa lainuksissa yksittäiset vastaajia kuvaavat tunnisteet poistettiin. Kieli muutettiin tässä tutkimuksessa myös suomeksi ja puhekieleksi. Ruotsinkielisiä haastateltavia oli vain muutama tutkittavista, joten heidät olisi ollut helppo tunnistaa, jos kieltä ei olisi muutettu. Puhekieleksi tekstin tutkija pyrki muuttamaan mahdollisimman suoraan välttämättä kuitenkin suoria käännöksiä. Vilkan (2006, 114 -115) mukaan hyvässä tieteellisessä käytännössä pidetään tärkeänä sitä, että tutkittavat pysyvät tuntemattomina. Laadullisessa

tutkimusmenetelmässä tutkittavien nimiä tai muita tunnistetietoja ei kirjoiteta tutkimustekstiin.

Kerätystä ja värein merkityistä alkuperäisilmaisuista etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia aineiston ryhmittelyssä. Samaa tarkoittavat ilmaisut ryhmiteltiin yhdeksi luokaksi. Tämän jälkeen se nimettiin luokan sisältöä kuvaavalla nimellä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-111.) Taulukossa 2 esitellään erimerkki alaluokkien muodostamisesta pelkistettyjen ilmausten avulla.

Taulukko 2. Esimerkki alaluokkien muodostamisesta

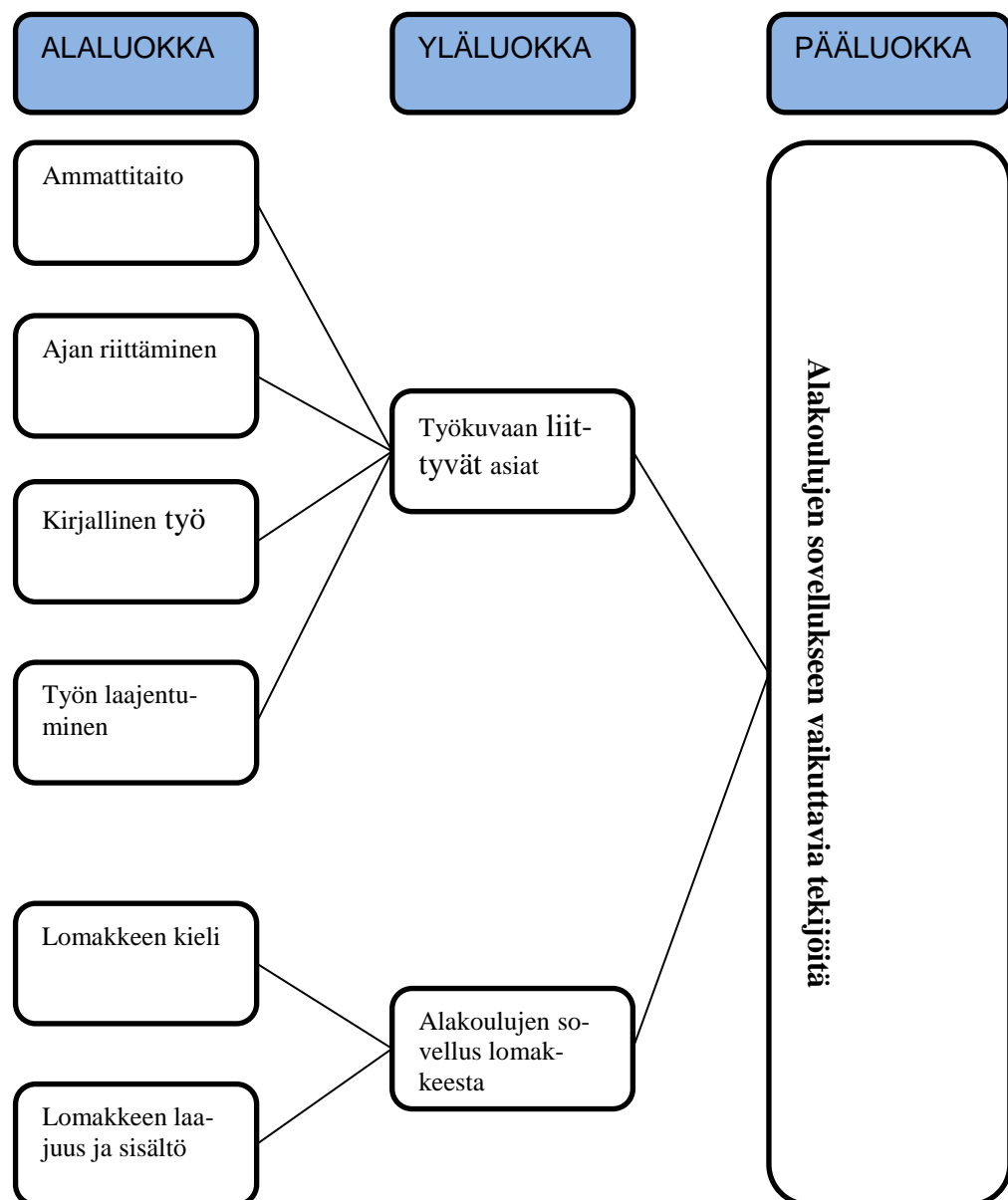
Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Esikoulusta kouluun	Strukturoitua tietoa
Oppilaan oppimispolku	
Ajankäyttö	Sovellus alakouluun
Lomakkeiden käyttö	
Lomakkeiden kieli	
Oppilashuoltolaki määrittelee	
Opettajien työnkuva	

Aineiston erottelussa erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto muusta tiedosta. Näistä muodostetaan sen jälkeen teoreettisia käsitteitä. Ryhmittelyä jatkettiin yhdistelemällä syntyneitä luokkia yhteen tiedostoon, josta pystyttiin hahmottamaan vastaukset tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111-112.) Alaluokista muodostettiin yläluokkia ja edelleen pääluokkia, joista koostettiin vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Havaintojen pelkistäminen on sisällönanalyysiä, jonka voi tehdä joko teoria tai aineistolähtöisesti (Vilka 2006, 82). Tutkimuksessa opinnäytetyöntekijä teki sisällönanalyysin aineistolähtöisesti. Havainnoinnissa pelkistäminen tarkoittaa havaintojen yhdistämistä. Havainnoin avulla kerätty materiaali ei ole sinänsä vastaus tutkimuskysymyksiin. Tutkimusaineisto ei siis vastaa vaan se on aineistoa, josta tutkimus muodostuu. Materiaali kertoo ainoastaan ihmisistä ja siitä, mitä he sanovat ja tekevät. Vasta havaintojen kuvaaminen on tutkimusaineiston dokumentointia. Tämän jälkeen tapahtuvassa analysoinnissa havainnot ryhmitellään ja yhdistetään johtolangoiksi, joista voidaan tehdä tulkintoja. (Vilka 2006, 81.)

Laadullisessa tutkimuksessa tulkintaan liittyy läheisesti ymmärtämisen käsite. Tutkijalta edellytetään kykyä löytää tutkimuskohteestaan tutkimusaineiston kautta jonkinlainen johtoajatus. Tutkijan pitää pystyä myös perustelemaan tämä johtoajatus tutkimusaineiston avulla. Havainnoinnissa tehdyt havainnot muodostuvat johtolangoiksi, joita yhdistelemällä ja tulkitsemalla tutkija pikkuhiljaa löytää tuloksia. Tulokset yhdistetään aina muuhun tutkimuskohteesta saatuun teoreettiseen tietoon. (Vilka 2006, 86-88.)

Tässä tutkimuksessa pääluokkia muodostui neljä. Pääluokista saatiin tulokset tutkimuskysymyksiin. Tulokset ja tulosten tarkastelu käydään lävitse tutkimuskysymyksittäin. Seuraavassa taulukossa on esimerkki ryhmittelystä aina alaluokista yläluokkien kautta pääluokkaan.

Kuvio 1. Esimerkki luokkien yhdistelystä tutkimuskysymyksessä kolme

8 Tulokset

Tulokset perustuvat alakoulujen kouluttajakoulutettavien mielipiteisiin ja kokemuksiin Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönoton aikana. Tulokset on koottu alakoulujen kouluttajakoulutettavien kahden videoidun kokouksen perusteella. Tukea mielipiteisiin on opinnäytetyöntekijä hakenut koulutuksen aikana tehdyistä luentohavainnoista sekä päiväkirjasta, jota opinnäytetyön tekijä on pitänyt koko koulutuksen ajan. Kaikki tulokset ovat kuitenkin tulleet esille videoituissa kokouksissa ja näistä on tehty sisällönanalyysi.

8.1 Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönotkokemukset.

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän toi lisää jäsenettyä tietoa lapsesta ja perheestä. Menetelmän avulla oppilaan oppimispolku esikoulusta kouluun helpottui ja tuli enemmän rakenteellisemmaksi sekä keskusteluun nousi erilaisia käsityksiä menetelmän käyttöönotosta. Moniammatillinen tiimityöskentely helpottui. Pällekkäiset työt vähenivät. Erityisesti siirtymävaiheissa, esikoulusta kouluun sekä alakoulusta yläkouluun, oppilaan koettiin hyötyvän työmenetelmästä. Työmenetelmän toiseen haastatteluun kuuluvaa toimintasuunnitelman laatimista pidettiin hyvänä.

”Mut sit miten se toimintasuunnitelma lähtee eteenpäin. Siinähan käytetään sit muita menetelmiä. Sehän on vain toi, et siinä ole joku rakenne. Joka taas on sitten hyvä asia, toisaalta, et on tietty rakenne mitä seurataan. Mut siinä on yksi osa lisää, et tehdään perheen kanssa se suunnitelma.”

”Mut tavallaan, mä oon miettinyt et miten paljon tällaisia päällekkäisiä kokouksia pidetään? Sit se on enemmän niinkun suunnittelua”

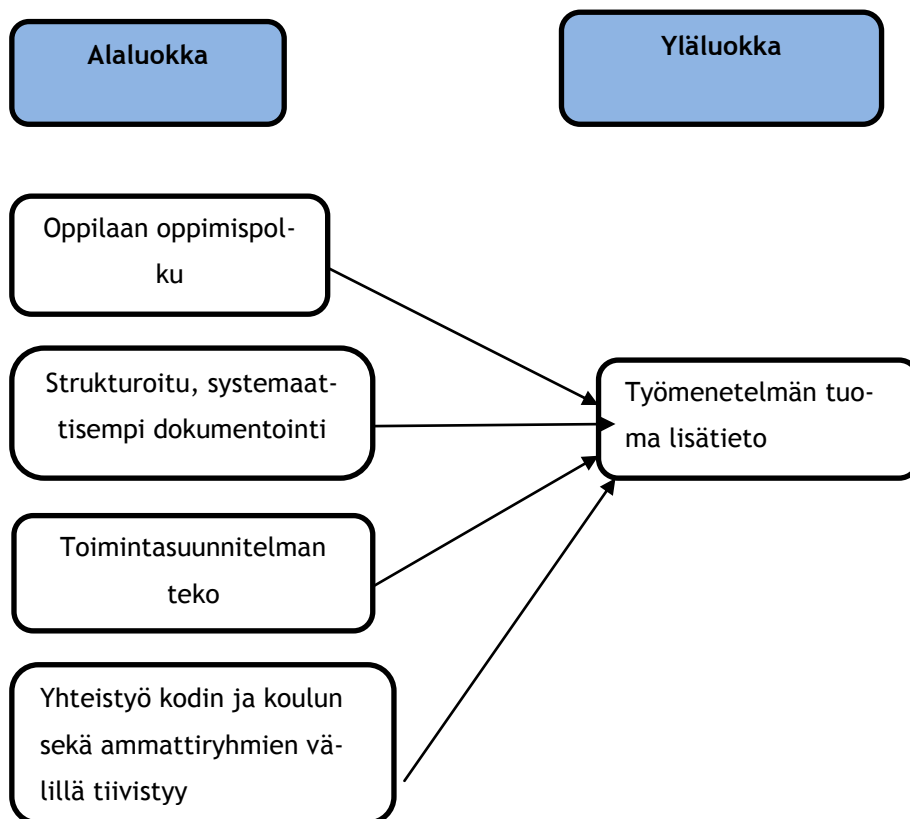
”Olis hyvä et menetelmä tulis koulun kautta esikouluihin”

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän mukaan vastuu lapsesta on ensisijaisesti vanhemmilla. Tämän koettiin olevan myös linjassa uuden oppilashuoltolain kanssa. Vanhempia halutaan osallistaa lapsen kasvuun ja kehitykseen nykyistä enemmän. Koulutettavat kokivat myös, että toiminta suhteessa perheeseen tarkentuu ja tulee systematisemmaksi. Yhteistyö muiden ammattiryhmien kanssa koettiin tulevan tiiviimmäksi. Kouluttajat katsoivat, että saadessaan Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmästä käyttökelpoisen työkalun, opettajan ja oppilashuoltoryhmän työ helpottuu ja oppilaan hoitoon ohjaus polku selkiintyy. Kouluttajakoulutettavat kokivat mielekkäänä sen, että arjessa lapsen kanssa toimiva, voi tätä kautta lähteä avaamaan keskustelua. Menetelmän kaut-

ta myös perheen oma verkosto aktivoituu eri tavalla. Toimiva lapsi ja perhe - työmenetelmä tuo tietoa myös toimintasuunnitelman kautta. Toimintaan tuli systemaattisempaa dokumentointia.

”Yleensä se lähtee siitä, että opettaja näkee, että lapsi ei voi hyvin et lähetään siitä liikkeelle, joka on ihan ok, mutta tää lähtee enemmän siitä et vanhemmat haluavat ja päättävät tulevatko he neuvonpitoon vai ei. Tää ei lähe koulusta käsin vaan niinkun vanhemmat on tässä aikailla keskiössä. Enemmän mun mielestä, vanhemmat ja lapsi tietysti mutta tai se perhe niin sehän on ajatusmallina vähän erilainen.”

”Vanhemmasta lähtöinen huoli skriinausmielessä on uutta. Tää ei lähe koulusta käsin vaan niinkun vanhemmat on tässä aikailla keskiössä”

Kuvio 2: Yhteenveto Toimiva lapsi ja perhe menetelmän tuomasta tiedosta alakouluille

8.2 Toimiva lapsi ja perhe- menetelmän käyttöönottoon liittyviä tekijöitä

Koulutettavien mielipiteissä nousi toive saada toteuttaa omaa työtään siten, että se perustuu oman alan ammattitaitoon. Keskustelua käytiin siitä, että eri ammattiryhmillä on erilaisia työmenetelmiä. Näitä työmenetelmiä työntekijät käyttävät silloin, kun kokevat sen palvelevan parhaiten kyseessä olevaa tilannetta tai haastetta. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää pidettiin yhtenä hyvänä työmenetelmänä, jota voidaan käyttää silloin, kun se vastaa sen hetken haasteeseen. Keskustelua tästä aiheesta herätti syventävän vaiheen haastattelu, jossa osallisena oli oppilashuollon ammattihenkilö.

Syventävässä haastattelussa haluttiin itse valita oma toimintatapa ja työmenetelmä. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän tuoman toimintasuunnitelman tekoa pidettiin hyvänä. Sen koettiin tuovan struktuuria ja selkeyttä toimintaan. Toimintasuunnitelma tehdään syventävän haastattelun jälkeen. Yleishaastattelua pidettiin seulatyyppisenä haastatteluna ja sen koettiin soveltuvan hyvin sellaiseksi.

Lomakkeet koettiin vaikeaselkoisiksi ja liian strukturoiduiksi. Kouluttajakoulutettava toi esille sen, ettei omaa ammattitaitoa voi lähteä vertaamaan valmiiseen malliin. Tällä tarkoitettiin sitä, että pitää olla mahdollisuus tehdä itsenäisiä omaan aiempaan koulutukseen liittyviä päätöksiä siitä, milloin käyttää mitään työmenetelmää työssään. Koulutettavissa nousi vastarintaa siinä, että koettiin menetelmän käyttöönoton puuttuvan siihen, miten kukin tekee omaa työtään. Ajanpuute huolestutti myös koulutettavia. Samaan aikaan alakouluilla ajetaan sisään muun muassa uutta oppilashuoltolakia. Koettiin, ettei vuorokaudessa ole riittävästi tunteja kaiken omaksumiseen ja toteuttamiseen. Koulutettavien keskusteluissa nousi myös esille oman, jo olemassa olevan, toimintakulttuurin tavat. Koulutuksen aikana erityisesti koulujen kouluttajakoulutettavat kokivat olemassa olevat toimintatavat riittävän hyvinä.

”No se on se, mistä me ollaan puhuttu koko ajan, et opettajien työkuva lisääntään niin paljon. Kyllähän siis niin kuin sanoit silloin, et pitää saada lisää tunteja vuorokauteen. Monet kokee, että meillä on jo hyvä ja toimiva systeemi: Et tota milloin ja miten korvataan ja sitten kun kaikki kokee sen niin että meillä on jo niin hyvä ja toimiva systeemi mejän koululla.”

Kirjalliset luvat hämmensivät koulutettavia ja niiden koettiin vaikeuttavan oppilashuoltoryhmän työtä. Kouluttajakoulutettavat kokivat, että työmenetelmän kirjaus sekä koulutettavien omiin muistiinpanoihin että yleisiin koululla säilytettäviin kansioihin lisää työmäärää tuplakirjauksen muodossa. Kouluttajakoulutettavat miettivät myös sitä, missä määrin haastatteluja dokumentoidaan ja miten haastattelut arkistoidaan. Arkis-

toitujen dokumenttien lukollinen säilytys sekä tila mihin dokumentteja säilytetään, mietityttivät myös kouluttajakoulutettavia.

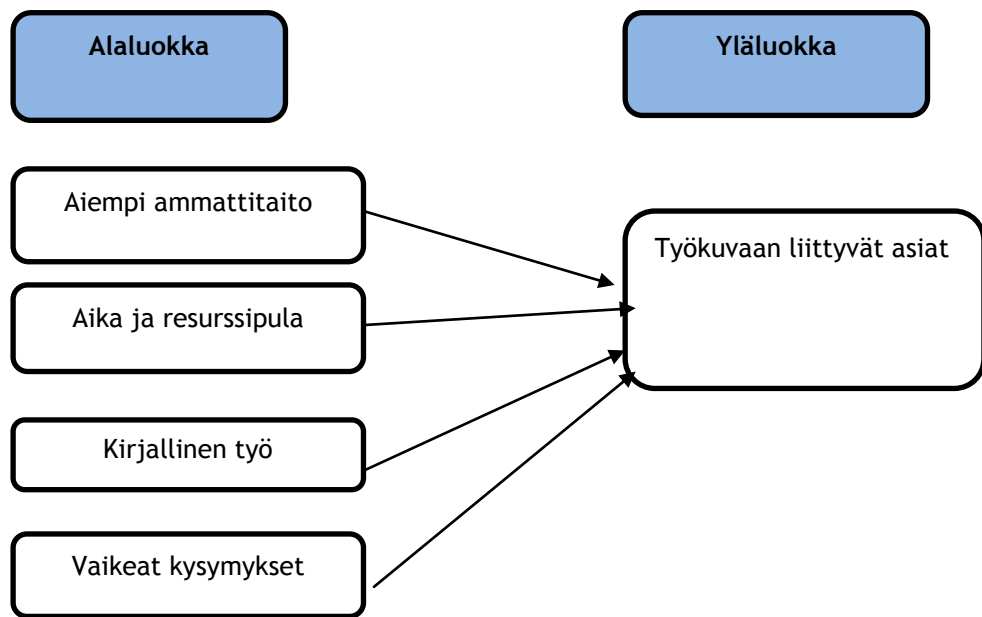
”Niin tehdään vaan niistä sitten erikseen tulee sellainen tupla kirjaus, tulee siihen jatkuvaan oppilaskertomukseen ja sitten tulee erikseen se potilaskertomukseen. Sehän on sillä nimellä meillä.”

Vaikeat kysymykset, joita olivat koulutettavien mielestä muun muassa vanhempien alkoholin ja päihteiden käyttö sekä mahdolliset mielenterveysongelmat, nostavat kynnystä menetelmän käyttöönotolle. Koulutettavat kokivat että erityisesti vanhempien alkoholin käytöstä kysyminen ei ole opettajan asia. Ajateltiin, että opettajan kynnys ottaa yhteyttä vanhempiin nousee näiden kysymysten vuoksi. Kouluttajakoulutettavien mielestä esimerkiksi alkoholin käytöstä kysyttäessä olennaisinta oli se vaikuttaako se lapsen hyvinvointiin.

Vastauksissa tuli myös esille, että terveydenhoitajan tekemissä terveystarkastuksissa kysytään lapsen lähipiirin alkoholin ja päihteiden käyttöä. Kouluttajakoulutettavat kokivat, että vanhemmat ihmettelisivät, miksi tällaisia asioita kysytään eivätkä halua näihin kysymyksiin vastata. Kouluttajakoulutettavat pohtivat vaihtoehtoisia lähestymistapoja vaikeille kysymyksille.

”Koen alkoholista kysymisen vaikeana. Reaktioni omalla kohdalla olisi se, että mitä se opettajalle kuuluu”

”Päihteiden kysyminen voi olla vaikeaa, voisi kysyä onko lähipiirissä sellaista päihteidenkäyttöä, joka vaikuttaa lapsen hyvinvointiin.”

Kuvio 3: Käyttöönottoon vaikuttavia tekijöitä

8.3 Alakoulujen sovellukseen vaikuttavia tekijöitä

Kouluttajakoulutettavat kokivat pääsääntöisesti Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän hyvänä. Sen avulla koettiin perheen ja koulun yhteistyön paranevan ja laajenevan. Työmenetelmän koettiin tuovan lisää tietoa työntekijöille sekä vastuuttavan vanhempia lapsen hyvinvointiin.

Työmenetelmän käyttöönottoa hankaloittaviksi tekijöiksi kouluttajakoulutettavat nostivat ajanpuutteen, kirjalliset työt, ammattitaidon sekä työkuvan laajentumisen. Haastateltavat toivoivat työmenetelmästä sovellusta, joka huomioisi edellä mainitut asiat. Sovellukseen vaikutti eniten koulutettavien mielestä menetelmän lomakkeisto. Lomakkeen kieltä pidettiin vaikeaselkoisena. Lisäksi lomake oli kouluttajakoulutettavien mielestä laaja ja monet kysymykset kysyivät samantyyppisiä asioita.

Toimiva lapsi ja perhe- työmenetelmän yleishaastattelu on tarkoitus toteuttaa ensiluokkalaisille osana syksyn perhekeskustelua. Tähän keskusteluun on varattu 15 minuuttia perhettä kohti. Pohdintojen tuloksena molemmissa kouluissa tehtiin oma sovellus mukailleen THL:n lomaketta (liite 1–3). Molemmissa kouluissa pidettiin tärkeänä, että kaikki lomakkeen teemat tulevat esille myös sovelletuissa lomakkeissa. Tavoitteena on yhdistää myöhemmin lomakkeet samanlaisiksi käyttökokemuksista saatujen palautteiden perusteella. Lomakkeiden sovellutusta perusteltiin Tytti Solantauksen kokouksessa sanomalle lauseelle, ettei lomake sellaisenaan sovellu alakoulun käyttöön. Myös lomak-

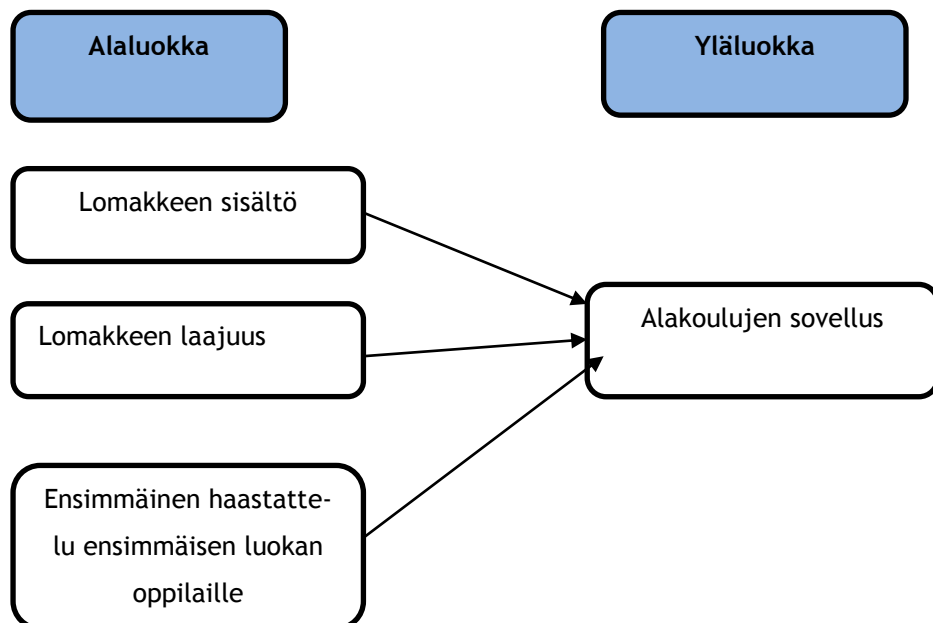
keen kieliasu sekä suomeksi että ruotsiksi herätti keskustelua koulutettavien kesken. Erityisesti ruotsinkieltä pidettiin vanhanaikaisena.

”Solantaus sanoi suoraan et tää menetelmä sopii paremmin sinne päihdepuolelle, mielenterveyspuolelle, sosiaalipuolelle niinkun nyrkki silmään, mut et koululle se pitää muokata. ”

Lomakkeen laajuutta sovellettiin niin, että teemat pysyivät samoina. Lomaketta pidettiin kuitenkin ongelmakeskeisenä ja oli pelkoa siitä, että keskustelu siirtyy perheestä lomakkeeseen. Menetelmä koettiin lomakkeiden takia hyvin teknisenä ja kankeana. Koettiin, että teemat pitää oppia läpikotaisin, jotta kieli olisi sujuvaa ja keskustelu luontevaa.

”Jos tätä näkökulmaa nyt sitten peilattais enemmän sieltä kehittymisen kannalta, nyhän tää on hyvin ongelmälähtöinen tää lomake. Mä oon ihan samaa mieltä, ettei tässä aihealueessa oo mitään semmoista mitä me ei kohdattais työssämme. Keskusteluja varmaan käydään. ”

”Joo ja must tästä tulee hirveen tekninen tällä tavalla. Kun mä ite oon kokon ajan menossa siihen suuntaan, et tämmöinen kolmen kysymyksen avaus: Hei että sulla on tällainen lapsi, et kerro millä lailla sun lapsi on erityisen ihana ja et mitä sun lapsi on nyt oppinut viimeisen kuukauden aikana mitä sä ajattelet et se vois oppia vielä vähän lisää.”

Kuvio 4: Alakoulun sovellukseen vaikuttavia tekijöitä

8.4 Kouluttajakoulutettavien kokemuksia Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän koulutusprosessista

Koulutusprosessin aikana koettiin, että eniten vastarintaa aiheutti alakouluilla se, ettei kaupungin johdolla ollut tarpeeksi ymmärrystä alakoulujen nykyisestä toimintakulttuurista. Menetelmän sisältämä byrokratia aiheutti vastarintaa. Olisi koettu parempana, jos alusta asti olisi ollut samojen koulutusalojen pienryhmiä. Kouluttajakoulutettavat olisivat halunneet tehdä enemmän töitä niissä työryhmissä, joissa pohditaan samankaltaisia asioita. Koulujen yhteistyötä olisi haluttu tiivistää jo koulutuksen alussa.

”Niin, ehkä ne pienryhmät olisivat ollut paremmat. Et ne jotka olis ollut kouluissa olis ollut yhdessä ja ne jotka muualla..et ollaks me saatu hirveesti muuta kun mielenkiintoista et jossain olis voitu koota vaik aikuissosiaalityön ja terveystieteiden samaan. Mut ei me välttämättä..me ei kuitenkaan tehdä tätä samalla tavalla..niinkun joka paikassa.”

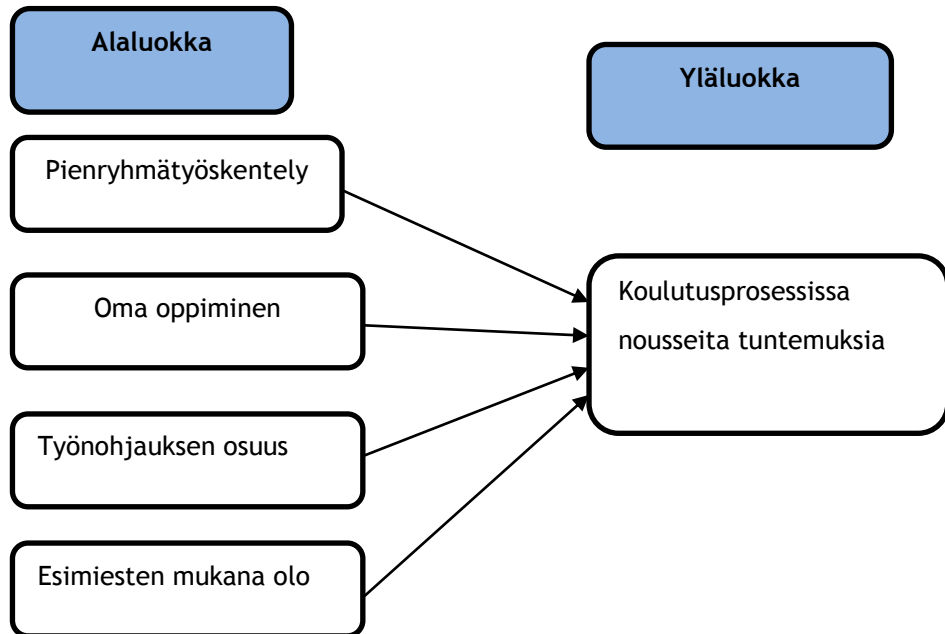
Koulutusprosessi koettiin kuormittavana, kun se tehtiin työn ohessa. Koulutuksen lopussa jäi tunne, ettei ollut saatu niin paljon irti koulutuksesta, kuin olisi odottanut suhteessa prosessointiin käytettyyn aikaan. Koulutus koettiin pitkäksi ja koulutuksen aikaista ajankäyttöä arvosteltiin. Kouluttajakoulutettavien mielestä aikaa meni liikaa työnohjauksellisiin tuntemuksiin.

”Niin sitä, et näissä koulutuksissa on mennyt todella paljon aikaa niinkun näihin tuntemuksiin ja fiilistelyihin. Ehkä siinä on ollut joku ajatus tai on varmasti ajatus takana, mä ymmärrän sen, mut tuntu siltä et olis voinut hyödyntää sen ajan toisella tavalla. Sit ollaan samoista asioista keskusteltu ja puhuttu”

Isoimmaksi tulokseksi koulutuksesta koettiin se prosessi joka tapahtui koulutettavan omassa mielessä. Koulutettavilla oli ymmärrystä siihen että prosessia tarvittiin menetelmän juurruttamiseen. Koulutettavat kokivat koulutusprosessinaikana jääneensä aluksi ilman esimiehen tukea. Toivottiin että lähiesimiehet olisivat osallistuneet aktiivisemmin työmenetelmän koulutukseen jo koulutuksen alkuvaiheessa.

”Isoin asia on se prosessi mikä on alkanut omassa päässä. Mä jotenkin ite ajattelen, et koulutusprosessin tuloksena alkaa, niinkun omassa päässä olla semmoinen itää et miten tän vois, miten me voitaisiin tätä koululla hyödyntää ja toteuttaa”

”Sit olis ehkä täs prosessissa ollut hyvä, että jotenkin tää meidän päällikkötaso olis ollut kiinteemmin, näkyvämmiin mukana tässä. Tietoisuus päällikkötasolla jää heikoksi. Et jotenkin tuntuu siltä et ihan se tietoisuus tästä menetelmästä jää siellä päällikkötasolla liian heikoksi et he vois ottaa niinkun kantaa siihen et mihin se aika käytetään.”

Kuvio 7: Yhteenveto koulutusprosessissa nousseita kokemuksista

9 Tulosten tarkastelu

Kouluttajakoulutukseen osallistujat kokivat Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän tuovan työhönsä lisää rakenteellista työskentelytapaa. Lisäksi haastattelujen dokumentoiminen ja tarvittaessa toimintasuunnitelman laatiminen toivat systemaattisuutta työhön. Niemen arviointiselvityksen mukaan 20 työntekijää piti Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää selkeänä, toimivana ja aikaa säästävänä työtapana. Monet arviointiin osallistuneista työntekijöistä kokivat saaneensa uuden, jäsentyneen työkalun perheiden kanssa työskentelyyn. Lisäksi koulutus oli auttanut rajaamaan ja suunnittelemaan omaa työtään entistä paremmin. (Niemi 2008,13,17-19).

Kouluttajakoulutettavien mielestä työmenetelmä helpottaa oppilaan oppilaspolkua, erityisesti koulun siirtovaiheissa. Näitä siirtovaiheita ovat esikoulusta kouluun siirtyminen ja alakoululta yläkoululle siirtyminen. Alakoulujen kouluttajakoulutettavat keskittyivät erityisesti esikoulun ja koulun siirtovaiheeseen. Lisäksi työmenetelmää pidettiin

hyvänä koulun vaihtovaiheessa uusille oppilaille tehtäväksi, jotta opettaja tutustuu lapseen ja perheeseen paremmin. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmään sisältyvää ensimmäistä yleishaastattelua pidettiin seulana, josta on helpompi siirtää lapsi ja perhe eteenpäin oppilashuoltoryhmälle toiseen syvällisempään haastatteluun.

Tätä tulosta tukee myös depressiokoulu -työmenetelmä ryhmäohjaajakoulutuksen saaneet työntekijät, jotka olivat tyytyväisiä menetelmään ja kokivat saaneensa itselleen lisää työvälineitä, joita olivat pystyneet hyödyntämään työssään. Arviointiselvityksessä tuli ilmi, että menetelmä mahdollisti rakenteellisen ja johdonmukaisen työskentelyn asiakkaiden kanssa. (Niemi 2007, 10-11.) Tallavaaran (2008, 35) loppuraportin mukaan Lapin työntekijät olivat kokeneet, että Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän koulutus oli kehittänyt omaa ammattitaitoa ja muuttanut olemassa olevia työkäytäntöjä. Menetelmän vahvuutena nousi jäsentynyt malli työn tekemiseen, kokonaisvaltainen tapa kohdata perhe ja erityisesti lapsen kuulluksi tuleminen. Työntekijät nostivat myös esille, että menetelmän avulla vaikeidenkin asioiden puheeksi otto oli tullut helpommaksi. Haasteeksi nousi menetelmän toteuttamisen vaatima työaika, mitä pidettiin menetelmän käyttöä rajoittavana asiana.

Johanssonin tutkimusraportin (2009, 84-85) mukaan myös psykiatrian ammattilaiset kokivat saaneensa Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmästä apuvälineitä perhetyöhön. Koulutuksen koettiin antaneen rakennetta ja kehyksiä perhetyöhön sekä välineitä lapset puheeksi ottamiseen. Apuvälineistä mainittiin kysymyslomakkeet ja työkirja. Koulutusta psykiatrian ammattilaiset pitivät käytännön läheisenä ja hyvänä. Erityisen tyytyväisiä oltiin avoimeen keskusteluun ja hyvään ilmapiiriin. Tyytymättömyyttä tämän tutkimusraportin mukaan aiheutti se, että käytännön harjoituksia oli liian vähän ja käytännön harjoittelun aloitus viivästyi. Lisäksi työnohjaus koettiin turhana. Työmalli ei myöskään koulutettavien mielestä jäsentynyt selkeästi. Tässä tutkimuksessa nousi myös esille koulutettavien turhautuminen liian kauan aikaa vieneisiin työnohjauksellisiin tunnelmien avaamiseen. Myös tämän tutkimuksen koulutettavat nostivat toiveeksi saada tehdä enemmän käytännön harjoitteita työnohjauksen sijaan. Kouluttajakoulutettavat kokivat aikaa menneen liikaa koulutustuntien välillä tapahtuneeseen prosessoinnin avaamiseen. Koulutuksessa oli monta osallistujaa, ja kun jokainen kertoi tuntemuksiin, meni aamupäivä usein tuntemuksiin eikä uuden asian käsittelyyn. Käytännön esimerkit ja haastattelut avasivat hyvin työmenetelmän sisältöä. Niistä kouluttajakoulutettavat antoivat positiivista palautetta.

Vanhempien osallistamista pidettiin työmenetelmän vahvuutena. Koettiin hyvänä, että vastuu asioista säilyy vanhemmilla. Vaikeista asioista puhumista kouluttajakoulutettavat pohtivat paljon. Valmiissa kysymyslomakkeessa kysyttynä kysymykset kuitenkin hel-

pottivat vaikeiden asioiden esille ottamista. Niemen selvityksessä myös Lapin alueen työntekijöiden mielestä työmenetelmän vahvuus oli, että vastuu asioiden hoitamisesta on yhä perheellä. Koko perheen kanssa työskennellessä lapsi saadaan paremmin näkyviin ja myös vanhemmat tulevat kuulluksi. Työmenetelmän nähtiin myös antavan rohkeutta ottaa puheeksi vaikeita asioita. (Niemi 2008, 17-19.)

Lomakkeistoa ja lokikirjaa kouluttajakoulutettavat pitivät vaikeaselkoisina ja liian pitkinä. Erityisesti ruotsinkieltä arvoteltiin vanhanaikaiseksi ja hankalaksi käyttää. Niemen (2008, 19) tutkimus tukee tätä näkemystä seuraavasti: Lapset puheeksi -keskustelun heikkouksina työntekijät eivät nähneet nykyisen kokemuksensa perusteella juuri mitään. Yksittäisinä mainintoina todettiin, että menetelmän yhteydessä käytettävät sanavalinnat eivät ole kaikilta osin selkeitä ja ymmärrettäviä.

Koulutusprosessista oltiin yhtä mieltä siitä, että koulutus oli kouluttajakoulutettavien mielestä pitkä ja vei paljon aikaa ja resursseja. Koulutettaville oli kuitenkin ymmärrys omaan prosessointiin viemästä ajasta. Koulutusprosessi nousikin keskusteluissa kantavaksi teemaksi. Hyväksi koettu tulos koulutuksesta oli koulutettavien mielen sisäinen prosessointi. Koulutettavat kokivat käyttäneensä paljon aikaa juuri omaan prosessointiin ja miettimiseen, miten voisi työmenetelmää käyttää omassa työssään sekä miten työmenetelmä jalkaannutetaan työpaikalle. Koulutettavat kokivat prosessin vieneen paljon aikaa. Sen vuoksi he olivat myös halukkaita toteuttamaan menetelmää käytännössä. Koulutettavien toiveena oli myös aikaisemmassa vaiheessa toteutunut pienryhmätyöskentely, joka kohdistuisi oman alan ammattilaisiin, esimerkiksi alakoulujen ja yläkoulujen koulutettavat yhtenä ryhmänä.

Johanssonin (2009, 85) tutkimusraportti tukee näitä tuloksia. Raportin mukaan Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän koulutettavat kokivat, että pitkä koulutus loi prosessin ja että koulutuspäivien välillä oli tarpeeksi aikaa miettiä itse asioita sekä toteuttaa työmenetelmää. Tutkimusraportissa psykiatrian ammattilaiset toivoivat pienempiä koulutusryhmiä, jotta työnohjaustilanteet olisivat olleet antavampia. Koulutusryhmien ideaalikonana pidettiin tutkimusraportin mukaan 12 tai 18 hengen ryhmiä. Guldbbrandssin (2005,5) mukaan riippumatta siitä, vaikka kyseessä olisi tunnettu ja laajasti tutkittu menetelmä, on käyttöönotto pitkä prosessi. Vaaditaan aikaa ennen kuin menetelmän käytöstä tulee rutiinomainen tapa toimia. (Guldbbrandssin 2005,5.)

Koulutusvaiheessa koulutettavat pohtivat paljon työmäärän lisääntymistä sekä ajan puutetta. Koettiin, ettei aika vuorokaudessa riitä kaikkeen siihen, mitä työkuvan laajennus tuottaa työhön. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän yleishaastattelun tulisi ajallisesti mahtua ensiluokkalaisten perhehaastatteluun. Alustavasti perhehaastatte-

luun on varattu 15 minuuttia perhettä kohden aikaa. Tässä haastattelussa opettaja käy sekä lapsen oppimista ja koulussa pärjäämistä lävitse että läksyjen tekoa ja tunnilla jaksamista. Tämä aiheutti huolta koulutettavissa, miten aika ja resurssit riittävät tähän kaikkeen. Myös kaksoiskirjaus huolestutti koulutettavia. KiVa-koulu -raportin mukaan menetelmän juurruttamista vaikeutti resurssipula sekä osaamisen katoaminen esimerkiksi opettajien vaihtuvuuden vuoksi. Kiire ja lisääntyneet työtehtävät vaikeuttivat myös opettajien motivoitumista työmenetelmän käyttöön. (Sainio 2014, 29.)

Lähiesimiesten riittämätöntä mukana oloa koulutuksen alussa koettiin puutteelliseksi. Koulutettavat kokivat alussa jääneensä yksin viedessään Toimiva lapsi ja perhe - työmenetelmää käytäntöön. Lähiesimiehet tulivat enemmän mukaan työmenetelmän käyttöönottoon vasta kouluttajakoulutettavilta saadun palautteen pohjalta. Tämän koulutettavat kokivat hyväksi. Lähiesimiesten roolin tärkeys nousi myös KiVa-koulu - tutkimusraportissa esille. Raportin mukaan lähiesimiehen, eli kouluissa rehtorin, merkitys oli suuri sekä koulutason koordinoinnin tärkeys työmenetelmän ylläpidossa. Niissä kouluissa, joissa rehtori ei ollut selkeästi edellyttänyt oppituntien pitoa tai määrännyt ketään KiVa -tiimiin, oli työmenetelmän käyttö vähentynyt. (Sainio 2014, 29.)

Lähiesimiehen tehtävä on varmistaa hyvät toimintaedellytykset työnteolle sekä kehittää hoitotyötä yhdessä henkilöstön kanssa. Esimiehen tulee myös seurata alan kansallista ja kansainvälistä kehitystä sekä hyödyntää tietoa johtamisessa. (Perälä 1997,44.) Tämä pätee myös koulumaailmaan. Jos kouluttajakoulutettavilla olisi ollut enemmän tietoa siitä, että heillä on hyvät toimintaedellytykset työmenetelmän käyttöönottoon, olisi koulutusprosessi ollut helpompi ja motivoitumista työmenetelmän oppimiseen ja käyttöön enemmän.

Alakoulujen koulutettavat pohtivat kokouksissa paljon lomakkeita ja sitä, miten niitä voisi soveltaa alakouluihin soveltuviksi. Heillä oli pelko siitä, että liian vaikeaselkoisena työmenetelmä ei tulisi käyttöön kouluissa. Arviointiselvitys KiVa- koulu- ohjelmasta tukee sovelluksen merkitystä. Sen mukaan koulut, jotka käyttivät työmenetelmää, toteuttivat sitä käyttöönoton jälkeen joko sellaisenaan tai sovellettuna versiona. Sainion mukaan ohjelman soveltaminen koulun toimintakulttuuriin sopivaksi on luonnollista ja tarpeellistakin. (Sainio 2014. 3,34.) Molemmat koulut päätyivät tekemään oman sovelluksen ensimmäisen vaiheen haastattelulomakkeesta. Kauniaisten alakouluilla on osittain erilaiset toimintakulttuurit, johtuen kielirakenteesta sekä erillisestä hallinnosta. Tavoitteena on yhdistää lomakkeet samanlaisiksi käyttökokemuksista saatujen palautteiden mukaan. Aluksi molemmat koulut muokkasivat lomakkeita oman koulun toimintakäytäntöihin sopivaksi. (liitteet 2 ja 3.)

Koulutuksen aikana mietittiin myös Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän ensimmäistä haastattelua. Ensimmäinen haastattelu tehdään kaikille alakoululaisille. Nyt juurruttamisvaiheessa molemmat alakoulut päätyivät tekemään haastattelun ensin ensimmäisen luokan oppilaille. Kouluttajakoulutettavat pitivät sitä koulun osalta alustavana kartoituksena. Ensimmäisen haastattelun merkitys olisi siis toimia seulana, josta tarvittaessa ohjataan lapsi ja perhe oppilashuollon pariin. Reidin ym. tutkimuksen mukaan ennaltaehkäisevä interventio tulee tehdä tarpeeksi ajoissa. Tutkimuksessa tutkittiin esikoulussa anti-sosiaalisille lapsille tehtävää interventiota. Tutkimuksessa todettiin, että koko lapsiryhmää ei kannata tutkia syvällisen intervention kautta. Se veisi paljon aikaa ja resursseja. Tämän vuoksi on hyvä tehdä laajempi, yleisesti kartoittava interventio, joka toimii seulana ja tuo esille ne, jotka tarvitsevat syvällisempää interventiota ja heidät ohjataan palveluiden piiriin. Jos lapsi ei saa apua tarpeeksi ajoissa, ongelmien on todettu kasaantuvan ja pahentuvan. Tämän vuoksi ennalta ehkäisy on kannattavaa. (Reid, Eddy, Fetrow & Stoolmiller 1999, 485.)

10 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

10.1 Luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa otetaan huomioon tutkimuksen toistettavuus (reliabelius) ja pätevyys (validius). Reliabeliudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta. Valiudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän tai mittarin kykyä mitata juuri sitä, mitä halutaan mitata. Laadullisessa tutkimuksessa usein ajatellaan, että kaikki ihmisiä tai kulttuuria koskevat asiat ovat ainutlaatuisia eikä siten ole kahta samanlaista tapausta. Kuitenkin myös laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta ja pätevyyttä pitää arvioida. Tällöin korostuu tutkijan tarkka selvitys siitä, mitä on tehnyt ja miten tutkija on päätenyt saatuihin tuloksiin. Laadullisen tutkimuksen ydinasioita ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset. Valiudella tarkoitetaan tässä kuvauksen ja selitysten sekä tulkintojen yhteensopivuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 231-232).

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu jatkuvasti miettimään tekemiään ratkaisuja ja ottamaan kantaa sekä analyysin kattavuuteen että työnsä luotettavuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysivaihe ja luotettavuuden arviointi kulkevat yhdessä eikä niitä voi erottaa yhtä selvästi kuin määrällisessä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan subjektiivinen työote. Tutkija on tutkimuksen keskeinen työväline, mikä myönnetään tutkimuksessa avoimesti. Tämän vuoksi laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija it-

se. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa arvioidaan koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998,209-2011)

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tiedonantajan vapaaehtoisuus, henkilöllisyyden suojaaminen ja luotettavuus on otettu tarkasti huomioon. Tärkeää on myös se, että haastateltava ymmärtää antamansa tutkimusta ja haastattelua koskevan tiedon (Kylmä & Juvakka 2007, 149-150). Laadukkaassa tutkimuksessa laatu vaikuttaa määrää enemmän tutkimusaineiston kokonaisuuteen. Pienelläkin aineistolla voidaan päästä tavoitteeseen, jos analyysi tehdään perusteellisesti. Tutkija ja hänen rehellisyytensä ovat luotettavuuden kriteerejä, koska tutkijan on arvioitava tekojaan, valintojaan ja ratkaisujaan läpi koko tutkimuksen. Luotettavuuden arvioinnissa luotettavuutta määritellään suhteessa tutkimuksen teoriaan ja analyysitapaan. Tutkimusaineiston ryhmittely, luokittelu, tutkimisen tulkinta sekä johtopäätökset vaikuttavat suoraan tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. (Vilka 2007, 126, 157-160.)

Tämän tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa aloitetaan arviointi tutkimusprosessin alusta. Tutkimuksen aiheen rajausta oli tutkijalle alusta asti selvillä. Kohderyhmäksi valikoitui Kauniaisten alakoulujen ne edustajat, jotka olivat mukana Toimiva lapsi ja perhe -kouluttajakoulutuksessa. Vastaajien työnkuva vaihteli, mutta jokainen osaltaan vaikutti alakoululaisen arkeen. Vastaajilla voitiin olettaa koulutukseen ja työkokemukseen perustuen olevan tietoa ja näkemystä tutkittavista teemoista. Alakouluihin rajaamiseen vaikutti Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöönotto kehysympäristössä, jossa kohteena on perinteisestikin ollut lapsi. Yläkoulut rajattiin tutkimuksesta sen vuoksi, että yläkoulujen koulukulttuuri eroaa alakouluista eikä niiden toimintatapoja voi suoraan rinnastaa toisiinsa.

Tässä tutkimuksessa osallistuva havainnointi arvioitiin sopivimmaksi tiedonkeruumenetelmäksi. Opinnäytetyöntekijä oli itse mukana koulutuksen joka vaiheessa sekä molemmissa videoiduissa kokouksissa. Opinnäytetyöntekijä osallistui aktiivisesti koulutukseen ja pohdintoihin. Ilmapiiri videoiduissa kokouksissa koettiin avoimeksi ja keskustelulla otteella saatiin jokaiselta tutkimukseen osallistuvalla mielipiteitä teema-alueisiin. Opinnäytetyöntekijä oli tietoinen sisällön analyysivaiheesta omasta roolistaan kokouksissa. Opinnäytetyöntekijä pyrki kohtelevaan omia mielipiteitään samantarvoisesti kun muiden kohderyhmään kuuluvien. Opinnäytetyöntekijän kommentit sekä kysymykset avattiin sellaisenaan sisällön analyysivaiheessa. Kuitenkin opinnäytetyön tuloksia koottaessa opinnäytetyöntekijän kommentit tarkastettiin objektiivisesti siten, että kokous muistiinpanoista tai päiväkirjamerkinnöistä löytyi myös vastaavanlaisia vastauksia. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusraportit ovat yleensä henkilökohtaisempia ja sisältävät enemmän tutkijan omaa pohdintaa (Eskola & Suoranta 1998, 2011).

Kun arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta, halutaan selvittää sillä tuotetun tiedon totuudenmukaisuutta. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta arvioidaan sen uskottavuudella, vahvistettavuudella, refleksiivisyydellä ja siirrettävyydellä. Uskottavuus toteutuu kun tutkimuksen tekijä varmistaa tutkimustulosten vastaavan tutkimukseen osallistuneiden tiedonantajien käsitystä tutkimuskohteesta (Kylmä & Juvakka 2007, 127-129).

Refleksiivisyydessä tulee toteutua erityisesti se, että tutkija tietää, miten hän itse vaikuttaa aineistoonsa ja tutkimusprosessiinsa (Kylmä & Juvakka 2007, 127-129). Opinnäytetyöntekijä on tutkimusprosessin ajan päiväkirjassaan sekä analyysivaiheessa reflektoinut myös omaa osuuttaan tutkimukseen pyrkien objektiivisuuteen jokaisessa tutkimuksen vaiheessa. Tutkimusraportin lukijan tulee voida arvioida tutkimuksen siirrettävyyttä niin, että kuvailevaa tietoa tutkimukseen osallistuneista ja ympäristöstä on riittävästi (Kylmä & Juvakka 2007, 127-129). Tämän tutkimuksen siirrettävyys on otettu huomioon videokokousten sekä kohderyhmän kuvailulla. Tutkimustulosten siirrettävyys on mahdollista tietyin ehdoin, vaikka naturalistisen paradigman mukaan yleistyksen eivät ole mahdollisia (Eskola & Suoranta 1998, 212).

Tutkimuksen aikana pidetyt kaksi kokousta videoitiin ja videot tallennettiin. Opinnäytetyöntekijä katsoi videoidut tallenteet ja teki niistä sisällönanalyysein. Tutkittavien pienen määrän voidaan olettaa vaikuttaneen tutkimustulosten siirrettävyyteen. Siirrettävyys vaikeutuu kun kohderyhmä on pieni. Kaikki tutkimusaiheeseen liittyvät havainnoinnit on käsitelty tutkimuksen raportoinnissa. Aineiston analysoi opinnäytetyöntekijä itse. Opinnäytetyötä ohjaavaa opettajaa käytettiin säännöllisesti arvioijana. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysyä.

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jossa kerättyä aineistoa käsitellään pyrkimyksenä saada kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa ja antaa siitä sanallinen ja selkeä kuvaus. Laadullisen tutkimuksen analyysit ovat aineistolähtöisiä, teorialähtöisiä tai teoriaohjaavia. Käyttämällä aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysyä haluttiin, että tässä opinnäytetyössä tulokset nousevat aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävän asettelun mukaisesti. Analyysin toteuttamisen ja lopputulosten haluttiin olevan lähtöisin aineistosta aiempien havaintojen, tietojen ja teorioiden sijaan. Aineistoa haluttiin selkeyttää luotettavien ja käsiteltävien johtopäätösten tekemisen mahdollistamiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 95,108.)

Tässä tutkimuksessa tutkittavalla kohderyhmällä oli mahdollisuus tutustua tutkimusten tuloksiin jo ennen tutkimustulosten virallista julkistamista kaupungin järjestämässä kokouksessa. Opinnäytetyöntekijä toi esille kokouksen aikana tutkimuksen tulokset, jolloin oli mahdollista antaa palautetta tutkimuksesta. Tällöin kouluttajaryhmällä oli mahdollisuus sanoa, jos kokivat jonkun asian väärinymmärretyksi. Opinnäytetyöntekijä joutui tarkistamaan asian oikeellisuuden, jollei pystynyt asiaa heti perustelevaan. Tämä lisää tutkimuksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä sen kautta lisää luotettavuutta ja uskottavuutta. Kylmän ja Juvakan mukaan tutkimuksen uskottavuutta voidaan varmistaa antamalla tulokset tiedonantajien arvioitaviksi ja käyttämällä samaa aihetta tutkivia vertaisarvioijina. Samalla vahvistettavuutta varmistetaan jatkuvalla ja asianmukaisella kirjaamisella ja raportoinnilla (2007, 128). Vahvistavuutta on opinnäytetyöntekijä pyrkinyt parantamaan pitämällä päiväkirjaa koko tutkimuksen ajan.

Tässä tutkimuksessa johtuen siitä, että tutkimuksen kohdejoukko on pieni, ei tutkimusta sellaisenaan voi siirtää toiseen ympäristöön. Se antaa kuitenkin tärkeää informaatiota kaupungin päättäjille prosessista, jota alakoulun koulutettavat kävivät koulutuksen aikana. Vahvistavuutta pyrittiin tutkimuksessa lujittamaan toisten tutkimusten tulosten vastaavuutta tarkistelemalla. Eskolan ja Suorannan (1998,213) mukaan vahvistavuus paranee, kun tulkinnat saavat tukea toisista vastaavia ilmiöitä kuvaavista tutkimuksista. Varmuutta lisättiin myös mahdollisuuksien mukaan ottamalla huomioon myös muista tutkimuksista saatuja kokemuksia menetelmien käyttöönotosta alakouluissa.

Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi opinnäytetyöntekijä on vertaillut omia muistiinpanoja ryhmänvetäjän yhteenvetoihin sekä ryhmässä heränneisiin kysymyksiin, joita ryhmä alussa ja lopussa lähettivät yhdessä johtoryhmään. Samat huolenaiheet toistui-
vat näissä kysymyksissä, mitkä muuttuivat tutkimuksen kuluessa ja koulutuksen eri vaiheissa.

10.2 Tutkimuksen eettisyys

Eettiseen ajatteluun kuuluu kyky pohtia sekä oman että yhteisön arvojen kautta oikeaa ja väärää kussakin tilanteessa. Tutkimusetiikka voidaan määritellä tutkijoiden ammattietiiaksi. Ammattietiiikan sisältämiä eettisiä periaatteita kuten normit, arvot ja hyveet tulee tutkijan noudattaa ammatissaan. Tutkimusetiikan normit voidaan jakaa kolmeen ryhmään: totuuden etsiminen, tutkittavien asenne ihmisarvoon sekä tutkijoiden keskinäiset suhteet. (Kuula 2011, 21-24.)

Eettisesti hyväksyttävän tutkimuksen teon edellytys on hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen. Tutkimusetiikkaan kuuluvia periaatteita ovat esimerkiksi rehellisyys,

huolellisuus, luottamus ja kunnioitus. Nämä periaatteet tulee olla mukana tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002, 3.)

Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää sekä hyvää tieteellistä tietoa että taitoa ja hyviä toimintatapoja tutkimuksen teossa suhteessa tiedeyhteisöön ja ympäröivään yhteiskuntaan. Hyvälle tieteelliselle käytännölle on ominaista, että tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat noudattavat tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja. Rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä ovat tärkeitä ominaisuuksia tuloksia tallennettaessa, esitettäessä sekä tulosten arvioinnissa. (Kuula 2011,34.)

Tutkimuksen aihetta valittaessa on pohdittava sen oikeutusta. Tehtävästä tutkimuksesta tai siihen osallistumisesta ei saa olla haittaa tutkimukseen osallistuville. Tutkimuksella tuotettavan tiedon merkitystä pitää pystyä arvioimaan, koska siitä on oltava hyötyä kanssaihmisille. Tutkimuksen jokaisen vaiheen suunnittelussa ja toteutuksessa on toimittava haittaa välttävästi, oikeudenmukaisesti, rehellisesti, luottamuksellisesti ja ihmisoikeuksia kunnioittavasti. (Kylmä & Juvakka 2007, 143-147.)

Tutkijan tulee koko ajan tiedostaa, että hän itse vaikuttaa tutkimuskohteensa elämään. Tutkijan on ymmärrettävä, millaisia seuraamuksia tutkimuskohteelle on tutkimuksen tekemisellä ja valmiilla tutkimuksella tuloksineen. (Vilka 2006,57). Tässä tutkimuksessa opinnäytetyöntekijä arvioi jatkuvasti mm. tutkittavien anonymiteettiä ja kaikki tunnistettavat tiedot poistetaan tutkimusraportista. Opinnäytetyöntekijä on itse yksi tutkittavista, jolloin tutkijalla on oma kokemus tutkimuskohteena olemisesta sekä tutkimuksen tulosten seuraamuksista. Opinnäytetyöntekijä arvioi aineistoa mahdollisimman objektiivisesti. Tutkimusaineisto säästetään lukollisessa kaapissa tutkimuksen teon ajan aina julkistamiseen saakka.

Kylmä ja Juvakka (2007, 146) mainitsevat, että tutkimuksen tiedonkeruumenetelmän valintaa on arvioitava myös tutkimuseettikan näkökulmasta. Osallistuvan havainnoinnin katsottiin olevan sopiva, koska sen avulla ajateltiin voitavan saavuttaa haluttu tieto. Opinnäytetyöntekijä otti yhteyttä Kauniaisten terveysjohtajan viransijaiseen, joka antoi luvan tutkimuksen tekemiseen Kauniaisten alakoulujen koulutettaville. Tutkimukseen osallistuvien havainnointiryhmän jäseniin, joiden toivottiin toimivan tutkimuksessa tiedonantajina, otettiin yhteyttä vasta luvan saamisen jälkeen. Lupa haastattelujen nauhoittamiseen pyydettiin erikseen jokaiselta haastateltavalta ja molemmissa kokouksissa erikseen.

Tutkittavalle on informoinnin yhteydessä kerrottava tutkimuksen tavoite, tutkijoiden yhteystiedot, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus, aineistonkeruun toteutusta-

pa, arvio tutkimukseen osallistumiseen kuluva ajasta, kerätyn aineiston käyttötarkoitus, käsittely ja säilyttäminen sekä tutkittavien otannan ja valinnan perusteet (Kuula 2011, 121). Kylmän ja Juvakan (2007, 150) mukaan riittävä tiedon saanti ei merkitse ainoastaan tiedon jakamista vaan tutkijoiden on varmistettava, että tiedonantaja ymmärtää saamansa tiedon.

Osallistujien vapaaehtoisuus, suostumus ja anonymiteetti kuuluvat tutkimusten eettisiin ohjeisiin (Laki lääketieteellisistä tutkimuksista 488/1999). Tutkimusluvan saamisen jälkeen mahdollisille tiedonantajilta pyydettiin kirjallinen lupa kokousten havainnointiin sekä videointiin. Myöhemmin tiedonantajuudesta kiinnostuneille kerrottiin koulutuksen aikana lisää tutkimuksesta ja perusteltiin tapa, jolla tiedonantajat oli valittu. Samalla sovittiin kokousten ajankohdasta. Jokaista vielä muistutettiin mahdollisuudesta vetäytyä tutkimuksesta. Tietoon perustuvaan suostumukseen tarvitaan tiedon lisäksi vapaaehtoisuus ja pätevyys suostumuksen antamiseen (Kylmä & Juvakka 2007, 149-150). Jokainen haastateltava allekirjoitti suostumuslomakkeen luettuaan siihen liittyvän tiedotteen. Mitään ongelmaa suostumuksen antamiseen suhteen ei ollut, koska kaikki allekirjoittaneet olivat täysi-ikäisiä ja työkykyisiä.

Aineiston pienuuden vuoksi pelkkä nimettömyys ei turvaa anonymiteettiä, vaan kaikki tunnistamiseen liittyvät tiedot poistettiin tutkimusraportista. Myös käytetyistä sitaateista poistettiin tunnistamisen mahdollistaneet tekijät. Avustajia ei missään tutkimuksen vaiheessa käytetty aineiston käsittelyssä, minkä vuoksi ainoastaan opinnäytetyöntekijä itse on katsonut ja analysoinut alkuperäiset tallenteet. Digitaaliset tallenteet haastatteluista säilytettiin tutkijan hallussa siten, ettei kukaan ulkopuolinen pääsyt käsiksi. Kaikki aineisto hävitettiin tutkimusraportin hyväksymisen jälkeen.

Teoriatausta tutkittavasta menetelmästä on laaja. Tiedonhaku raportoitiin tarkasti ja kahteen kertaan (Liite 4). Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että menetelmä on laajalti tunnettu Suomessa ja sitä on käytetty myös muilla alakouluilla ennen tutkimuksen alkua. Opinnäytetyöntekijä on tutustunut myös tähän taustaan ja muiden alakoulujen kokemuksiin teoriaosuudessa. Tämä tutkimus vahvistaa osaltaan alakoulujen henkilökunnan suhtautumista tähän menetelmään.

Tutkimusraportissa pyrittiin raportoimaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden antamat tutkittuun ilmiöön liittyvät vastaukset ja kuvaukset mahdollisimman tarkasti (Kylmä & Juvakka 2007, 154). Kaikkia saatuja vastauksia käsiteltiin tasa-arvoisesti. Tulosten raportoinnissa omien ennakoitujen vaikutusten raportoitavaan ja julkaistavaan tietoon pyrittiin vähentämään sekä tiiviillä yhteistyöllä ohjaavaan opettajaan että opiskelijan tekemillä aineiston analyyseillä. Raporttiin kirjattiin kaikki tulokset sellaisi-

na kuin ne ilmenivät. Tutkimusraporttiin on pyritty kirjaamaan kaikki tutkimuksen vaiheet mahdollisimman tarkasti. Kaikki opinnäytetyössä käytetyt lähteet on mainittu lähdeluettelossa. Tutkimustulosten julkistamisesta tehtiin suunnitelma.

Opinnäytetyöntekijä on joutunut pohtimaan objektiivisuutta sekä sitä, että tutkimus kohdistuu tutkijan omaan työpaikkaan. Objektiivisuuden varmistamiseksi opinnäytetyöntekijä on kirjannut tarkasti sana sanalta videoidut keskustelut ylös sekä vertailut videoissa tullutta informaatioita koulutuksen aikana tehtyihin päiväkirjamuistiinpanoihin ja kirjoitettuihin havaintomerkintöihin. Osa tutkittavista puhui ruotsia. Opinnäytetyöntekijä käänsi tekstin suomeksi ja sen jälkeen pelkisti sisällön analyysivaiheessa siten, ettei sanojaa tunnista tekstistä. Luotettavuutta lisää opinnäytetyöntekijän hyvä ruotsinkielen taito. Tutkimusprosessin aikana eettisyys ja luotettavuuden rooli on korostunut etenkin sisällönanalyysi vaiheessa. Mietintä siitä, että tieto on oikeaa ja asianmukaista ja mitä kirjoitetaan, on aiheuttanut paljon pohdintaa ja miettimistä. Eettisyyden ja luotettavuuden pohtiminen on ollut kuitenkin osa koko tutkimusprosessia aina aihevalinnasta lähtien. Paljon miettimistä alkuvaiheessa aiheuttivat esimerkiksi kysymykset: Miten aiheesta saada tieteellisesti mahdollisimman luotettava, ja mikä tutkimusmenetelmä soveltuu aiheeseen parhaiten?

Eettisyys korostuu aina tutkimuksen aloittamisesta ihan julkistamiseen saakka. Esimerkiksi videoiden ja muistiinpanojen säilyttäminen lukollisessa paikassa ja tuhoaminen julkistamisen jälkeen pitää tehdä asianmukaisesti ja eettisesti oikein. Tämä lisää myös tutkimuksen luotettavuutta.

11 Kehittämisehdotuksia ja johtopäätökset

Opinnäytetyö nostaa esille työntekijän näkökulmasta sen prosessin, mitä koulutettavat kouluttajat kokivat Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöön oton ja koulutuksen aikana. Opinnäytetyö tuo tietoa esimiehille ja päättäjille siitä, missä onnistuttiin ja mitä olisi voinut vielä parantaa. Kouluille ja muihinkin kaupungin työpisteisiin juurrutetaan tasaisin väliajoin uusia työmenetelmiä, joiden tarkoitus on rakennellistaa ja toisaalta helpottaa työntekijän työtä. Uuden työmenetelmän omaksumiseen menee aikaa ja resursseja. Koulutettavat kokivat kautta koulutusprosessin huolta ajankäytöstä ja resursoinnista. Nämä kuitenkin ovat pitkälti esimiehen järjesteltävissä olevia asioita. Tulevissa käyttöönottokoulutuksissa toivottiin syvempää paneutumista juuri näihin asioihin siten, että koulutettavat voisivat huolehtimatta keskittyä opetettavaan asiaan.

Jatkotutkimuksia olisi mielenkiintoista tehdä kahdelle eri osa-alueelle. Toisaalta olisi mielenkiintoista tehdä jatkotutkimus siitä, miten Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmä oikeasti on juurtunut koulun arkeen. Miten laajasti opettajat ja oppilashuoltoryhmä menetelmää käyttävät? Miten työntekijät kokevat menetelmän sitä käytettyään? Onko Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmästä hyötyä koulun arjessa ja auttaako sen käyttäminen konkreettisesti lapsiperheiden ongelmien ennalta ehkäisyssä? Kauniaisten kaupunki on ottanut Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmän käyttöön kaikissa lapsi ja aikuispalveluissa (Ahlström 2013). Tarvitsemme laajempaa tutkimusta siitä, missä ja miten työmenetelmä toimii koko kaupungin alueella ja mihin sitä olisi myöhemmin järkevintä panostaa. Miten vastaava tutkimus toimisi isommassa kaupungissa?

Toisaalta myös uusien työmenetelmien käyttöönottoprosessi alakouluille on mielenkiintoinen jatkotutkimusehdotus. Alakouluille suunnattua käyttöönottokokemuksia käsitteleviä tutkimuksia ei löytynyt montaa. Kuitenkin eri menetelmien käyttöönottoprosessit ovat työläitä ja vaativat tarkkaa kustannusarviota ja resurssien varaamista.

Koulun moniammatillisen työryhmän työnteon tiivistyminen ja päällekkäisten töiden vähentyminen erilaisten työmenetelmien käyttöönoton aikana olisi myös kiinnostava jatkotutkimuskohde. Suomessa on erittäin korkealaatuinen koulutusjärjestelmä; silti lapset ja nuoret voivat huonosti monien tutkimusten mukaan. Ala- ja yläkoulujen ennalta ehkäisevän työn merkitys ja moniammatillisen työn yhteensovittaminen voisivat olla työkaluja lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi: Miten yhdistää lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen siten, ettei se veisi kuitenkaan liikaa resursseja tai heikentäisi oppimistuloksia?

Tämän opinnäytetyön tulosten pohjalta suositellaan uuden työmenetelmän käyttöönoton harkintavaiheessa työntekijäportaan kuulemista, jotta saadaan tarkempaa tietoa jo olemassa olevasta toimintakulttuurista. Tämä vähentää menetelmien päällekkäisyyksiä sekä motivoi työntekijää kouluttautumaan uuteen menetelmään.

12 Lähteet

- Akselin, T. 2000. Koulukuraattorin tehtävät. Teoksessa Terho, P., Ala-Laurila, E-L., Laakso, J., Krogius, H. & Pietikäinen, M. (toim.) Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Duodecim.
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Helsinki: Akatiimi.
- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Helsinki: Akatiimi
- Beardslee, W.R. & Solantaus, T. 1996. Interventio lasten psyykkisten häiriöiden ehkäisemiseksi. Duodecim 112(18), 1647
- Beardslee, W.R. & Gladstone, T.R.G. 2001. Prevention of childhood depression: Recent findings and future prospects. Biological Psychiatry, 49, 1101-1110.
- Beardslee, W.R. 2003. When a parent is depressed. How to protect your children from depression in the family. Boston, Little Brown (paperback).
- Dolan, P. M. Litt PhD. Familyintervention. Viitattu 3.10.2014
<http://www.childandfamilyresearch.ie/sites/www.childandfamilyresearch.ie/files/eurochildcompendiumfps.pdf>
- eNorssi, Harjoitteluverkosto. Oppilashuoltoryhmä. Viitattu 15.9.2014
<http://www.enorssi.fi/ops-ja-oppilaan-tuki/oppilashuolto/oppilashuolto-oppilashuoltoryhma>
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3.painos. Tampere: Vastapaino
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: Werner Söderström.
- Guldbbrandsson, K. 2007. Från nyhet till vardagsnytta, om implementeringens mödosamma konst. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Hallantie, M. 2000. Koulupsykologin tehtävät. Teoksessa Terho, P., Ala-Laurila, E-L., Laakso, J., Krogius, H. & Pietikäinen, M. (toim.) Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Duodecim.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004: Tutki ja kirjoita. 15.-16.painos. Helsinki: Tammi
- Hämäläinen, J. 2011. Perheinterventioiden oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: Bookwell.
- Johansson, M. 2009. Tutkimusraportti: Psykoedukatiivisten perheinterventioiden yhdyntymisen kliiniseen työhön. Espoo: Oriental xPress .
- Kauniaisten kaupunki 2014. Tietoa kaupungista. Viitattu 16.10.2014
http://www.kauniainen.fi/tietoa_kaupungista
- Kauniaisten kaupunki 2014. Asukas ja oppilasmäärä tiedostot, viitattu 18.10.2014
http://www.kauniainen.fi/tietoa_kaupungista/avoin_data
- Kauniaisten kaupunki 2014. Oppilashuoltoryhmä Mäntymäki. Viitattu 27.10.2014
<http://oppilashuolto.fi/luokat/1/101-Oppilashuoltoryhma-Mantymaella.html>
- Kauniaisten kaupunki 2014. Kauniaisten kaupungin organisaatiokuva. Viitattu 18.10.2014
http://www.kauniainen.fi/paatoksenteke/kaupungin_organisaatio/sivistystoimi

- Kauniaisten kaupunki 2014. Kauniaisten hyvinvointikertomus 2012. Viitattu 11.10.2014
http://www.kauniainen.fi/files/2848/Hyvinvointikertomus_2012_lopullinen_kv16092013.pdf
- Kauniaisten kaupunki 2014. Kauniaisten hyvinvointikertomus 2014. Viitattu 16.10.2014
<http://www2.kauniainen.fi/dynasty/fin/kokous/20142079-5-1.PDF>
- Kupiainen, A. 2012. Parisuhteen vaikeuksiin on syytä hakea ajoissa apua
 Ensi- ja turvakotien liitto ry, Neuvokeskus. Helsingin sanomat, mielipide 6.9.2012
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka, aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Bookwell.
- Kylmä, J.& Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima.
- Laiho, M-L.& Romo, S. 2002. Perhekeskeinen työ ja työnohjaus. Perheterapia
 2002: 18(1), 24-41.
- Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999. Annettu Helsingissä 9.4.1999.
- Mäntysaari, M. 1999. Työmenetelmästä. Viitattu 13.10.2014
<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/sivut/tyomenetelma.htm>
- Niemelä, M. 2013. Lapset puheeksi, verkostot suojaksi kuntien palveluissa ja lasten kehitysympäristöissä. Toimiva lapsi & perhe. Lasten mielenterveysyksikkö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.
- Niemelä, M. 2013a. IOM suositus. Viitattu 19.10.2014
http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/paattyneet-hankkeet/mielenterveyshankkeet/lapsi_nuori
- Niemelä, M. 2012b. Structured childcentred interventions to support families with a parent suffering from cancer. University of Oulu. Tampere: Juvenes print.
- Niemi, H. 2008. Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmien arviointiselvitys. Vanhempien ja työntekijöiden näkemyksiä. Lapin sairaanhoitopiiri, Rovaniemi.
- Niemi, H. 2007. Depressiokoulu -työmenetelmän arviointiselvitys: Asiakkaiden ja työntekijöiden näkemyksiä menetelmästä Lapin sairaanhoitopiirin alueella. Rovaniemi: Lapin sairaanhoitopiiri
- Oikeudesta saada lasta koskevaa tietoa ja antaa suostumus tiedon luovuttamiseen sivulliselle. Viitattu 15.9.2014. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi->
- Opetusministeriö 2006. Ammattikorkeakoulusta terveydenhuoltoon. Koulutuksesta valmistuvien ammatillinen osaaminen, keskeiset opinnot ja vähimmäisopintopisteet. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:24. Helsinki.
- Oppilashuoltolaki. Viitattu 16.9.2014
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>
- Peruskoululaki 476/1983. Viitattu 15.9.2014
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830476>
- Perusopetus, Koulunkäyntiavustaja. Viitattu 27.10.14
www.perusopetus.fi/paivahoito-ja-koulu/koulunkayntiavustajan-opas/
- Perälä, M-L 1997. Hoitotyön suunta -strategia laatuun ja tuloksellisuuteen. Hoitotyön projektiryhmä. Jyväskylä:Gummerus

Pietarsaari, toimiva lapsi ja perhe työskentely viitattu 15.9.2014
<https://www.sochv.jakobstad.fi/?use=publisher&id=2183&lang=4>

Punamäki, R-L., Paavonen, J, Toikka, S & Solantaus, T. 2013
 Effectiveness of preventive family intervention in improving cognitive attributions among children of depressed parents: a randomized study. J Fam Psychol. 2013 Aug;27(4):683-90.

Reid, J.B, Eddy, M, Fetrow, R.M & Stoolmiller, M 1999. Description and Immediate Impacts of a Preventive Intervention for Conduct Problems. American Journal of Community Psychology, Vol 27, nro.4

Robson, C. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Helsinki: Tammi.

Ruski, S. 2000. Kouluterveydenhoitajan työn prosessikuvaus. Teoksessa Terho, P., Ala-Laurila, E-L., Laakso, J., Krogius, H. & Pietikäinen, M. (toim.) Kouluterveydenhuolto. Helsinki: Duodecim.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto .
 <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 3.4.2014.

Sainio, M. 2013. Kiva Koulu -ohjelma suomalaisissa peruskouluissa: Miten ohjelmaa toteutetaan tai miksi sitä ei käytetä? Turku: Turun yliopisto

Solantaus, T. 2013. Toimiva lapsi ja perhe. Alakoulun lapset puheeksi-lokikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013.

Solantaus, T & Toikka, S. 2006. The Effective Family Programme. Preventative Services for the Children of Mentally Ill Parents in Finland (html). International Journal of Mental Health Promotion 3.

Stakes 2008. Toimiva lapsi & perhe -hanke. Stakes. Viitattu 7.5.2014

Tallavaara, M-S. 2008. Lasten ja nuorten psykososiaalisten erityispalvelujen seudullinen kehittäminen Lapissa -hanke 2005-2007, Loppuraportti: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012. Lapset puheeksi neuvonpito. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Havainnointi. Viitattu 15.9.2014
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Kasvun kumppanit, Toimiva lapsi ja perhe menetelmä. Viitattu 15.9.2014
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/toimiva_lapsi_perhe;jsessionid

Toikko, T & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Juvenes Print.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10 uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Helsinki
https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F52Fwww.duodecim.fi%2Fkotiisivut%2Fdocs%2Ff1657644351%2Fmat_vuorio_pelisaannot.ppt

Työministeriö 2014. Erityisopettaja. Viitattu 2.10.2014
<http://www.mol.fi/avo/ammait/03410.htm#linkit>

Työministeriö 2014. Opettaja. Viitattu 2.10.2014
<http://www.mol.fi/avo/ammait/03219.htm>

Vilka, H. 2006. Tutki ja Havainnoi. Vaajakoski: Tammi.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa - määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi

Julkaisematon viite:

Ahlström, M. 2013. sos-ja terv.johtaja vs. sähköposti viesti 17.10.2013. Sähköposti: su-
vi.vontroil@kauniainen.fi. tulostettu 18.10.2013

13 Liitteet

Liite 1	THL:n alkuperäinen Toimiva lapsi ja perhe haastattelurunko
Liite 2	Mäntymäenkoulun sovellus Toimiva lapsi ja perhe - menetelmän haastattelusta
Liite 3	Granhultskolan sovellus Toimiva lapsi ja perhe -menetelmän haastattelusta
Liite 4	Kuvaus tiedonhauista

Liite 1: THL:n alkuperäinen Toimiva lapsi ja perhe haastattelurunko

1 LAPSET PUHEEKSI – KESKUSTELUN ENSIMMÄISEN OSAN TEEMAT LUETTELONA

Lapset puheeksi – keskustelu alkaa

1. Esittely, tutustuminen, menetelmän tarkoituksen ja keskustelun kulun selvittäminen
2. Lapsen osallistuminen
3. Keskeiset käsitteet
4. Mahdolliset muutokset
5. Erilaisten näkemysten mahdollisuus ja oikeutus
6. Toimintasuunnitelma, Lp-keskustelun toinen osa, Lp-neuvonpito

Keskustelu lapsesta, perheestä ja kouluympäristöstä

7. Miten kuvailisitte perhettänne?
8. Miten kuvailisit koulua?
9. Miten kuvailisitte lasta?
10. Mistä lapsi nauttii?
11. Minkälainen lapsi on mielialaltaan?
12. Minkälainen lapsi on toiminnaltaan ja käyttäytymiseltään?
13. Miten arkiset toimet sujuvat kotona?
14. Miten koulupäivän rutiinit sujuvat?
15. Miten oppiminen sujuu?
16. Viihtyykö lapsi koulussa? Mistä sen huomaa?
17. Miten kanssakäyminen luokkatoverien ja muiden lasten kanssa sujuu?
18. Onko lapsella kiinnostuksen kohteita, vapaa-ajan toimintaa?
19. Onko lapsella koulussa tai harrastuksen piirissä aikuinen, jonka puoleen hän voi halutessaan kääntyä?
20. Onko perheessä jotain huolta tai paineita, jotka verottavat huoltajan voimia?
21. Ovatko mahdolliset perheen paineet näkyneet tavalla tai toisella lapsessa?
22. Onko koulussa tällä hetkellä joitakin sellaisia asioita, jotka heijastuvat lapseen esim. levottomuutena tai alakulona?
23. Miten herkästi kotona, koulussa ja ystäväpiirissä tulee ristiriitoja lapsen kanssa ja miten nämä tilanteet sujuvat?
24. Onko lapsesta ollut huolta? Onko haettu ja saatu apua?
25. Onko lapsella sosiaalista tukiverkostoa, entä huoltajilla?
26. Kodin ja koulun kasvatuspäämäärät
27. Miten helppoa tai vaikeaa teidän on keskustella kotiin, lapseen ja kouluun liittyvistä haasteista ja ongelmista?
28. Miltä yhteistyö kodin ja koulun välillä kokonaisuudessaan tuntuu?

Toimintasuunnitelma

29. Toimintasuunnitelma: vahvuudet ja haavoittuvuudet
30. Toteutetaanko LP- keskustelun toinen osa?
31. Miltä tämä keskustelu tuntui?

Liite 2: Mäntymäenkoulun sovellus Toimiva lapsi ja perhe - menetelmän haastattelusta

KESKUSTELUN RUNKO: Lapset puheeksi -keskustelu lapsesta, perheestä ja koulu-
ympäristöstä

1. Miten kuvailisitte perhettänne?

2. Miten kuvailisitte lasta?

Minkälainen lapsi on mielialaltaan?

Minkälainen lapsi on toiminnaltaan ja käyttäytymiseltään?

Minkälaisia kiinnostuksen kohteita, vapaa-ajan toimintaa lapsellasi on?

3. Miten arkiset toimet sujuvat kotona? (syöminen, nukkuminen, kouluunlähtö ja kotiin-
tulo, TV/tietokone/pelit, vapaa-aika ja harrastukset, kotiläksyt)

4. Miten koulupäivän rutiinit sujuvat? (kouluuntulo, kotiinlähtö, oppitunnit, ruokailu,
välitunnit, ryhmässä toimiminen, myöhästymiset, poissaolot)

5. Miten oppiminen sujuu?

6. Viihtyykö lapsi koulussa? Mistä sen huomaa?

7. Miten kanssakäyminen luokkatoverien ja muiden lasten kanssa sujuu?

10. Onko koulussa tällä hetkellä joitakin sellaisia asioita, jotka heijastuvat lapseen esim.
levottomuutena tai alakulona?

11. Onko perheessä sellaisia muutoksia, huolia tai paineita, jotka ovat vaikuttaneet tai
voisivat vaikuttaa lapseen?

12. Minkälaisissa tilanteissa lapsen kanssa tulee ristiriitoja ja miten nämä tilanteet selvi-
tetään?

13. Onko lapsesta huolta? Onko haettu ja saatu apua? Toivoisitteko tukea?

14. Minkälainen sosiaalinen tukiverkosto lapsella on, entä huoltajilla? (koulu, harras-
tukset, sukulaiset)

15. Minkälaisia kasvatuseriaatteita pyritte kotona noudattamaan? Mitä periaatteita
koulussa noudatetaan?

16. Minkälaisia odotuksia ja toiveita teillä on kodin ja koulun väliselle yhteistyölle?

17. Miltä tämä keskustelu tuntui? Miten etenimme?

Liite 3: Granhultskolan sovellus Toimiva lapsi ja perhe -menetelmän haastattelusta

FÖRSTA DELEN AV FÖRA BARNEN PÅ TAL-SAM TALET

Diskussion om barnet, familjen och skolmiljön

1. Hur skulle ni beskriva er familj? (vårdnadshavarna)
2. Hurudan är skolan och barnets klass med tanke på ert barn? (v + läraren)
3. Hur skulle ni beskriva ert barn?
 - Vad njuter barnet av?
 - Hurudan är barnets sinnesstämning?
 - Hur betar sig barnet?
 - Barnets intressen/ hobbyer.

4. Hur fungerar vardagssysslorna i hemmet?

Måltider	Styrka	Sårbarhet
Sömn	Styrka	Sårbarhet
Skolavgång och hemkomst	Styrka	Sårbarhet
TV, dator och spel	Styrka	Sårbarhet
Fritid, fritidsintressen	Styrka	Sårbarhet
Läxor	Styrka	Sårbarhet

5. Hur fungerar skoldagsrutinerna? (v+l)

Skolavgång och hemkomst	Styrka	Sårbarhet
Lektioner	Styrka	Sårbarhet
Måltider	Styrka	Sårbarhet
Raster	Styrka	Sårbarhet
Funktion i en grupp	Styrka	Sårbarhet
Förseningar	Styrka	Sårbarhet
Frånvaron	Styrka	Sårbarhet

6. *Hur går inläringen? (v+l)*

7. Hur trivs barnet i skolan? (v+l)

8. Hur fungerar samvaron med klasskamrater och andra barn? (v+l)

9. Finns det någon vuxen i skolan eller inom fritidsverksamheten som barnet kan vända sig till om han eller hon så önskar?

- 10.** Hur fungerar samarbetet mellan hem och skola i sin helhet?

- 11.** Har det under den senaste tiden hänt större förändringar som ni tror kan påverka barnet? Har eventuella påfrestningar i familjen visat sig på något sätt hos barnet?

- 12.** Hur lätt uppstår konflikter i hemmet/skolan/vänkretsen och vad händer i dessa situationer?

- 13.** Har barnet/familjen ett socialt stödnätverk?

- 14.** Har ni varit oroliga för barnet? Har ni sökt och fått hjälp?

- 15.** Hur går vi vidare? Ska vi boka ett uppföljande samtal?

- 16.** Hur kändes detta samtal?

Liite 4: Kuvaus tiedonhauista

Ensimmäisessä kirjallisuushaussa käytettiin tietokantoja: PubMed, CINAHL(EBSCO) sekä Google Scholar. Ensimmäinen kirjallisuushaku tehtiin tutkimuksen alkuvaiheessa. Haut tehtiin englanniksi hakusanoina ”Child” School ”, ” Implementation” ja ”Intervention”. Kaikissa hauissa käytettiin advanced search -hakua. Hakukieliksi rajattiin suomi ja englanti ja ilmestymisvuosiksi 2004-2014. Opinätetyöntekijä ei löytänyt yhtään tämän opinnäytetyön kanssa samaa asiaa käsittelevää tutkimusta.

Opinätetyöntekijä teki toisen kirjallisuushaun sisällönanalysivaiheessa. Uudella haulilla etsittiin opinnäytetyöhön sivuavien tutkimusten lisäksi laajemmin aiheeseen muuten liittyviä tutkimuksia. Haussa käytettiin englanninkielisiä hakusanoja ”Child welfare” sekä ”Elementary school” ja ”Family intervention” yksittäin ja erilaisina yhdistelminä. Hakutulosta pyrittiin laajentamaan katkaisemalla hakusanoja.

Opinätetyöhön aihetta vastaavaa tutkimusta ei hakujen aikana löydetty, minkä vuoksi opinätetyöntekijä tarkasteli muiden menetelmien kuten Kiva-koulu ja Depressiokoulu käyttöönotkokokemuksia alakouluilla.

Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmästä löytyi paljon tutkittua tietoa. Käyttöönottokokemuksista alakouluille ei kuitenkaan löytynyt tietoa. Yleistä tietoa Toimiva lapsi ja perhe -menetelmä koulutuksesta ja käyttöönotosta opinätetyöntekijä löysi ja käytti sitä teoriaosuudessa. Toimiva lapsi ja perhe -menetelmästä on tehty väitöskirjoja. Nämä käsittelevät mielenterveys tai vaikeasti sairaan vanhemman sairastuessa tehtävää interventiota. Opinätetyöntekijä ei löytänyt terveille lapsille kouluissa tehtävästä, Toimiva lapsi ja perhe -työmenetelmää, koskevia väitöskirjoja.